

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ÚSTAV ETNOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCA

Bc. Ján Čonka

Obec Lysolaje

Village Lysolaje

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Lubomír Procházka, Csc

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářská práci vypracoval a samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 16. srpna 2016

Ján Čonka

.....
Jméno a příjmení

Klíčové slova (česky)

Sídelná forma, Hospodářsky statek - usedlost, etnikum.

Klíčové slova (anglicky)

Settlement form, Economic farm - farmhouse, ethnicity.

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce analyzuje etnickou identitu hospodářských statků v obci Lysolají. Práce je rozdělena do tří částí. První část badání lidového stavitelství od roku 1952 do roku 1953 tzv. „soutisného výzkumu“ lidové kultury 50. let minulého století, Národopisná společnost Československá. Druhá část materiál představuje historicky vývoj obce od vzniku. Popisuje statky, robotu, staré cesty, administrativu ruzyňské rychty, novodobá statistika a zajímavostí Lysolají. Archivní pramen z Národního památkového ústavu, stavební pasportizace z roku 1952 a také z 80. letech minulého století pro Lysolaje. Popis historické části metropolita pražské kapituly pro donace Lysolaje. Část třetí metodika argumentuje statky v terénu s archivním pramenem Městského Úřadů Lysolaje.

Abstrakt (In English)

The thesis analyses the ethnic identity of economic farmhouses in the village Lysolaje. The work is divided into three parts. The first part of research folk architecture from 1952 to 1953 called “description research” on folk culture 50s of the last century, the Ethnographic Society of Czechoslovakia. The second part of the material presents a historical evolution from inception. Describes farmhouses, work, old road administration's Ruzyne magistrate, statistics and modern-day attractions Lysolaje. Archival sources from the National Heritage Institute, building condition survey in 1952 and also from the 80s of the last century Lysolaje. Description of the historical part of metropolitan Prague chapter for a donation Lysolaje. Part three methodology argues estates in the fieldwork of archival sources Lysolaje city offices.

Predhovor

Práca pracuje s metódou indukcia a dedukcia. Dedukcia kladie doraz na bádateľské poznatky z archívnych prameňov domového pôdorysu. Indukcia zameraná na úsudok z terénu argumentuje vlastnícke ekonomické pomery statkov.

Spôsob citácie práce podľa príručky slovenského pravopisu.

Citácie textu preberám z štúdie, článkov, sprav. Citovaný text označujem úvodzovkami, ak ma citát viac ako 4 riadky oddelím od ostatného textu a odsadím do ľavého okraja. Preberanie myšlienky či publikovaných názorov od iného autora zakomponujem do svojho textu, napr. „Výnimku etnicity tvoria starousadlíci“ (Pražák, 1979, s. 19). V použitej literatúre uvediem celý bibliograficky údaj.

Text parafrázovaný neoznačujem úvodzovkami uvediem autora; meno ako súčasť textu a osadím do ľavého okraja.

Poznámky pod čiarou nepoužívam nakoľko to je viac použiteľné pre knižné práce.

OBSAH

ÚVOD

1. PREHLAD BÁDATEĽSKÝCH POZNATKOV

1.1. Výskum ľudovej kultúry 50. rokov minulého storočia, obsahová sprava
súpisného výskumu, Pražák Viliem 8

1.1.1. Vařeka Josef, dynamika obce; Kramařik Jaroslav, stavebne pomery
od roku 1633; Mencl Václav, etnicky dodatok 14

Použitá literatúra 18

2. MATERIÁL

2.1. Obec Lysolaje historicky vývoj 19

2.1.1. Metropolita pražskej kapituly pre donáciu Lysolaje 37

2.2. Historická pasportizácia Lysolaje v roku 1952 39

2.2.1. Výskum 80. rokoch minulého storočia 41

Použitá literatúra 44

3. METODIKA

3.1. Stavebná dokumentácia statkov popis archívneho fondu Mestského Úradu
Lysolaje 45

3.2. Obsah metodiky 50

Dedukcia: Badanie stavebnej dokumentácie MU Lysolaje

Indukcia: Interview , argumentácia faktov, indukčný výsledok

Diskusia: Odlišnosti pôdorysných plánov

Záver 57

ZOZNÁM BIBLIOGRAFIE 58

ÚVOD

Lysolaje od roku 1257 plnili hospodárske pomery ako donáciu pre kaplnku sv. Václava na pražskom hrade. Každú donáciu si dávali potvrdiť českým panovníkom. V postupných zmenách hospodárskych pomerov hospodárskej držby statkov menili svoju sociálnu diferenciu. Konečným dôsledkom držby vzniklo tzv. administratívne riadenie: Najvyššie purkabstvo. Administrácia predstavuje sociálnu diferenciu sedliaci, domkári, držitelia viníc a emfyteutický dvor. Formovanie obce vzniklo na základe jozefínskeho katastra v roku 1787. Po úprave stabilného katastru 1817-1824 došlo k výraznej zmene v podobe obce.

Kapitola metodika obsahuje časť práce, ktorá je relevantná pre analýzu domových pôdorysov od roku 1920 do roku 1945. Hospodárenie statkov je závisle od ekonomickej stabilite držiteľov statku od roku 1945 do roku 1968.

Prehľad bádateľských poznatkov súvislá časť ľudového staviteľstva v rámci vedeckého prístupu disciplíny.

1. PREHĽAD BÁDATEĽSKÝCH POZNATKOV

1.1. Výskum ľudovej kultúry 50. rokov minulého storočia, obsahová sprava súpisného výskumu, Pražák Viliem

Výskum ľudovej kultúry 50. rokov minulého storočia patri k etnologickej vede najrozsiahljším výskum ľudového staviteľstva prospech Národopisnej Spoločnosti Československej. Výskum bol zrealizovaný od roku 1952 do roku 1953 pri akadémii vied vtedajšieho ústavu pre Etnografiu a folkloristiku v Prahe.

Pražák, V., predstavil národopisný program **Chotka, K.**, vo forme obsahového súpisného programu národopisnej spoločnosti.

„Prof. Chotek publikoval ve svém Programu národopisného soupisu (1914), kde podává podrobný návod, jak by měli venkovští spolupracovníci soustavně sbírat národopisný materiál po jednotlivých vesnicích.....jak tento materiál by se měl spojit v celkovou přehlednou studii, zobrazující národopisný charakter zkoumaného místa, publikoval Chotek v národopisném věstníku čsl. roku 1916 dále ještě monografický popis jedné takové typické obce na Litomyšlsku, Široký Důl, kde ukázal, jak by se takový výzkum podle dřívějšího Programu projevil v praxi.“(Pražák, 1955, s. 261).

Vzorová monografia *Chotek, K: Široký Důl*

- poloha a kataster obce
- opis obce
- obyvateľstvo
- kroj
- pokrmy
- život rodiny a spoločensky život
- Zamestnania obyvateľstva: Poľnohospodárstvo, Remeslá domáce a dedinská, remeslá mestské, Celkové pomery majetkové, Domáci priemysel
- Hygiena, úmrtnosť, choroby, domáce lekárstvo, vysťahovalectvo
- Vzdelanie, vplyv školy a náboženstva, sektárstvo, otázka národnostná
- Zvykoslovie, povery, hry, rozprávky, hádanky a riekanky

- Ľudové umenie, piesne a tance¹

Chotek, K., prospech Národopisnej spoločnosti Československá (NsČ) navrhol metodiku badanie pre obsahový výskum pre roky 1952 až 1958.

- „I. Západní Čechy (kraj Plzeňský, Karlovarský, Ústí nad Labem);
- II. Jižní Čechy (kraj Československý);
- III. Pražský kraj (zahrnující střední Povltaví a Posázaví);
- IV. Severní a východní Čechy (kraj Liberecký, Královéhradecký, Pardubický a Jihlavský zahrnující Pojizeří, Podkrkonoší, českomoravskou vysočinu, Mor. Horácko);
- V. Morava a Slezsko;
- VI. Slovensko (zde má býti prováděn organisovaný výzkum NsČ jen ve speciálních oblastech. Pro něž NsČ disponuje zvláště zapracovanými odborníky)“ (Pražák, 1955, s. 263).

Tento súpisový výskum bol podniknutý súčasne inštitúciami: Kabinet pre národopis Čsl. akademie vied, Ústavom architektúry a územného plánovania v Prahe a katedrami vývoja architektúry na Vysokej škole technickej v Prahe (Pražák, 1955, parafráza, s. 263).

Návod k prováděném výzkumu

„Účelem výzkumu je zachytit typický charakter českých vesnických sídel a lidových staveb obytných, hospodářských i jiných; a to jednak v jejich historickém vývoji (tj. v jejich jednotlivých tu doložených vývojových etapách), jednak i v typické odlišnosti, způsobené hospodářsko – sociální členitosti (na velké a střední statky, na usedlosti chalupnické, domky bezzemku, dělníku, řemeslníků aj.) tu především se také sleduje, čím se která obec zvláště vyznačuje, aby mohl býti stanoven její regionální charakter... o zachycení jejích příznačných stavebních, půdorysných a jiných typu. Nejde tedy o soupis všech událostí v obci, nýbrž jen o průzkum objektu v některých jevech pro obec zvláště význačných... v zásadě tu nejde o výzkum přežitku, nýbrž o zachycení současného stavu; tedy stanovení typů novodobých, a toho, jak se vyvíjely z forem starších, tradičních; pod vlivem socializace a zřizování JZD.“ (Pražák, 1955, s. 264).

Významní bádateľský posun v teréne určuje jasne zameranie: Jde totiž o to, aby byly doloženy pokud možno všechny význačnější půdorysné typy v obci přicházející, lišící se od

¹ Vzorová monografia *Široký důl* vyšlá v roku 1915.

sebe buď genetickým vývojem nebo podle jejich rozdílného sociálně hospodářského základu; pomocí takových náčrtů bude lze také ukázati, jaká je rozdílnost v rázu a umístění např. topenišť, chlévů (koníren), komor, černých kuchyní a tj. Hojne počty půdorysov typizovaných hospodářských budov: stodol, kôlni, samostatne postavené chlievy a speciálních budov: pazderen sušiarne, farbiarne. Zvlášť pozornost' sa venuje rukodelnej výrobe a práce (Pražák, 1955, parafráza, s. 266).

Metodika súpisného výskumu

„Podle své technické povahy se třídí všechen získaný dokumentační materiál, týkající se každého jednotlivého okresu, v následující skupiny, které se pak archiválně řadí podle evidenčních čísel a ukládají ve zvláštních krabicích; jejich tříděním vznikají tu pak tyto oddíly:

- A. 1. Archiv fotografický...
2. Archiv půdorysů a náčrtků staveb...
3. Archiv kreseb...

K tomuto ilustračně dokumentačnímu materiálu (fotografií půdorysům, kresbám) se řadí pak dále všechna vlastní data při soupisu získaná a zahrnutá v popisech výzkumu podrobených objektů; tyto potom představují vlastní *Textový archiv* soupisového materiálu.

Všechny popisy, ať jakéhokoliv druhu, se zapisují na kartonové lístky jednotného kvartového formátu s textem psaným po jedné straně, označené v čele jménem kraje, okresu, příslušné obce a popisného čísla usedlosti, jichž se dotýkají. Ukládají se v krabicích, označených pořádku jmen obcí a podle pořadových čísel usedlostí výzkumu podrobených.

Podle druhu předmětů, jichž se popisy týkají, se třídí Textový archiv v následující skupiny, jejichž obsahem jest:

1. *Celková charakteristika jednotlivých obcí; ...*
2. *Speciální charakteristika význačných vlastností jednotlivých usedlostí; ...*
3. *Národopisný systematický (věcný) katalog; ...*“ (Pražák, 1955, s. 267-268).

Takto spracovaný materiál mal svoju metodiku; kvartového formátu v kartóne s textom písaný po jednej strane strojom na výšku a tieto lístkové popisy sa ukladali v pevných krabiciach, označených menom okresu a daným obsahom popisu, aby bolo čo najviac prehľadné a ľahko použiteľné voľne v kancelárii NsČ. (Pražák, 1955, parafráza, s. 268).

Výsledok súpisového výskumu bol prevedený v roku 1952 v tomto obsahu:

1. v oblasti I. (Južných Čech) v okrese *Milevsko a Týn n. Vlt.*; prof. Chotek; je započatý a neukončený.

2. V oblasti IV. (severné a východné Čechy) bol realizovaný výskum:

- a) predtým súdny okres Rychnov n. Kn., vo všetkých obciach ukončený; kolektív odborných pracovníkov za vedenie doc. Pražáka: dr. Baran, dr. Vařeka a dr. V. Klíma,
- b) v okrese *Jičín*, takmer ukončený: Dr. Ing. Svoboda a arch. Svobodová,
- c) v bývalom súdnom okrese *Police n. M.*; už ukončený vo všetkých českých obci: doc. Pražák a doplniť arch. Waage,
- d) v bývalom súdnom okrese *Úpice*, ukončený: doc. Pražák doplnený arch. Waagem,
- e) v okrese *Náchod*, za počate 10 obcí a zatiaľ neukončený: arch. Waage,
- f) v okrese *Turnov*, špeciálny na výskum murovanej ľud. architektúry zo zámerom na "výtvárné hľadisko" dr. Scheybal obsahuje 30 farebných kresieb a úvodnú stať,
- g) v okrese *Litomyšl*, za počatý a takmer dokončený: arch. Waage a účasti doc. Pražák,
- h) v okrese *Polička, Hlinsko*, a bývalom súdnom okrese *Skuteč*, za počatý a nedokončený: doc. Pražák.

3. V oblasti V (Morava a Sliezske):

- a) v *Tešínské* (okr. Jablunkov, Místek, Čadca), za počatý a dosiaľ neukončený: doc. Stránská a dr. Johnová,
 - b) na *Valašsku*, špecializovaný výskum na poľnohospodárstvo a ekonomiku, realizovaný zatiaľ v niekoľko vybraných obci a neukončený: dr. Vařeka,
 - c) na *Kunštátsku*, špecializovaný výskum ľud. hrnčiarstva v troch obciach dr. Pražák,
 - d) na *Moravskom Slovensku*, zameraný na riešenie určitej problematiky: prof. Chotek,
 - e) na *východnom Slovensku*, špecializovaný na výskum Lemkov a Bojkov: prof. Chotek.
- Odovzdaný materiál okres: Police nad Metují, Úpice, Rychnov nad Kněžnou, Jičín, Litomyšl, Milevsko, Turnov, Náchod a z Valaška.
 - Výskum bol realizovaný, ale výsledky zatím ešte autori spracúvajú: z oblasti Kunštátsku na Moravě, z Moravského Slovenska, zo západného a Východného Slovenska.

Získaný dokumentačný materiál:

- fotografie 3906 (a toľko aj negatívov)
- pôdorysov 824

- kresieb 321
- popisov 4423.

Na tomto výskume ľudového stavitel'stva mali záujem na *katedre vývoja architektúry Vysokej školy technickej v Prahe* nakoľko aj sami vykonávajú výskum. Podobne aj v *Brne VŠT. Ďalej Ústav architektúry a územného plánovania v Prahe* sa zaujímal o výskum. Novým činiteľom od, ktorého sa očakával prínos je Kabinet pre národopis Čsl. akadémie vied v Prahe, tak tiež vo svojom programe 1953 ohlasuje výskum v oblasti Pražského kraja. V tomto smeru zvolal zástupcov NsČ, katedry vývoja architektúry VŠT v Prahe, Ústav architektúry a územného plánovania, kde stanovili spoločne smernice pre tento výskum. (Pražák, 1955, parafráza, s. 272).

Výskumná sprava E. Baláš (1953, ČL, s. 261)

„V roce 1953 dochází k sjednocení výzkumů lidové architektury jak z hlediska územního plánování průzkumných prací, tak i po stránce methodické. Na společných poradách zástupců Kabinetu pro národopis ČSAV, Národopisné společnosti cs, Fakulty architektury a pozemního stavitel'ství v Praze a Ústavu architektury a územního plánování v Praze jsou průzkumy koordinovány a stanoví zásadní směrnice, jimž zúčastněné instituce budou s řídití při konání průzkumných prací v terénu.“

„Výzkum vesnických sídel a lidových staveb, vykonaný Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v roce 1958, navazoval na dřívější soustavné výzkumy a pokračoval v okrese Humpolec (kraji Jihlava)“ (Baláš, 1959, ČS., s. 326.).

Bádateľské poznanie archívneho fondu V. Pražáka, Ústav Etnológie akadémie vied v Prahe.

Podnetne bádateľské poznatky archívneho inventára **Pražáka, V.:**

Národopisní slovník

Časť A.: Čechy a příroda – dejiny celkove, hospodárske sociálne pomerí – Chotek

Obyvatel'stvo:

- fyzicky vzhľad
- dáta demografické
- národnostní vývoj
- dejiny ľudu
- topografia

- osobne mena – nárečia

Duchovný vývoj ľudu, názor, viera.

Časť B.:

1. Obec, formy osád, vzdelanie, obydlie, hospodárstvo, hospodárske príslušenstvo, materiál, konštrukcie, prax.
2. Oblek ľudu
3. Svéráz
4. Zamestnania ľudu: poľnohospodárstvo, rehoľné práce, chov, špeciálne remesla
5. Ľudové umenia

Výskum stavebníctva:

I. Diel:

1. Prírodný raz oblasti
2. Historicky vývoj tunajšej oblasti
3. Obyvateľstvo v Obci

II. Diel:

Časť A.:

1. Sídelní raz
2. Usadlosti: veľkosť, smernice, obnova, sused
3. Pôdorys obytný
4. Topenie
5. Obytná miestnosť
6. Výzdoba
7. Sociálne a ekonomické rozdiely

Časť B., hospodárske stavby.

Časť C., iné stavby.²

² Prážak, V: *Krabica* Aa č. 20.

1.1.1. **Vařeka Josef** pracoval s myšlienkou Etnograficky atlas Európy, ktorí mal povahu sledovať dynamiku obce.

Dynamika v Česko – Slovensku tvorí štruktúru obce a je závislá na archívne pramene stabilného katastru (Vařeka, parafráza, 1968, s.120).

„Z celé řady jevů, které charakterizují lidové stavitelství a bydlení, jsme na základě této úvahy a se zřetelem k požadavkům atlasu Evropy vybrali ke zpracování pro Národopisný atlas CSSR celkem patnáct témat rozdělených do tří základních skupin, které jsou podle našeho mínění pro domové studium nejdůležitějších (Vařeka, 1968, s. 122).

Zoznam vybraných tém:

- A. Sídla a dvory: I. Typy a formy sídel a plužiny; II. Typy dvorov a formy zástavby.
- B. Dom: III. Druhy stavebného materiálu a konštrukcie; IV. Strechy; V. Štíty; VI. Pôd stávky (prístrešné stĺpy); VII. Pôdorys domu; VIII. Topenie; IX. Úprava vstupu do domu a dom s chodbou; X. Názvy pre dom a jeho časti.
- C. Hospodárske stavby: XI-XII. Stodoly, sypký a komory
- D. Prevádzkové a cirkevne stavby: XIII. Veterne mlyny; XIV. Drevene kostoly a zvonice (Vařeka, 1968, s. 122-124).

Hodnotný prameň pre etnicitu považujem archívny materiál použiteľní pre stavebne pomery, ktorý publikoval **Kramařík, Jaroslav** :

- súdne artikule z panstiev od roku 1633,
- v roku 1751 vydáva Maria Terézia ohňový patent,
- rok 1816 sa vyhlasuje dvorský dekrét, kde sa obmedzuje používať na stavbu drevo,
- Predpis policajný do českého gubernia pre dedinu a zvlaž pre richtára a konšelov z roku 1830, ktorí stanoví postup žiadostí poddaného o povolenie k stavbe ,
- Prvým zavezením predpisom sa stal „Řad stavební pro města království českého a pro širé kraje nebo dědiny“ (Kramařík, parafráza, 1953, s. 136-137).

J. Kramařík polemizoval s otázkou „co znamená vůbec etnicita nebo etnická příslušnost toho kterého jevu“? Určitú odpoveď Kramařík, J., navodil vo forme skúmania naturálneho kultúrneho hospodárstva, chovania sa v duchovnej kultúre, myšlienkového vyjadrovania napr.

reči, remeselná zručnosť a ekonomicko – sociálna situácia. (Kramarík, 1961, parafráza, s. 311).

Lidová architektúra v Československu, **Mencl Václav**. Ponuka zdroj pre etnické poznatky stavebného charakteru Československa.

Mancl, V., členitosť štruktúry domu kládol v starom slovanskom dome.

„Do takového systému a takto členité struktury spojil česky člověk starý slovanský dům. Zařadil je do půdorysu pevné sevřeného a pregnantně tvarově předem určeného dvorce, vyplývajícího z lánové soustavy a orientovaného bránou k hlavní cestě nebo k prostoru návsi, do útvaru abstraktní povahy, kde všechno mělo předem dané místo, jako v organismu šachovnicového gotického města. Protože dům se už nedal uvnitř proměnit, neměli ztratit tradicí vázaný charakter, bylo jej třeba alespoň upravit tak, aby s přizpůsobil gotické struktury a frontalitě „frankého“ dvorce. Zůstala sice síň v jeho prostředku a dveře v podélné stěně domu, ale všechno, co bylo, možné orientovat k čelu dvorce bylo, otočeno. Protože teď měla úzká strana domu převládat nad podélnou a stát s čelem domu, odpadly střešní valby a vysoký gotický štít s vertikálně skládanou lomenicí s ocitl v jeho čele, aby mu propůjčil novou tvář, jíž by hleděl v tu stranu, odkud s k němu přichází. Tím směrem s také nově svým okny orientovala jizba; stala s tak „přední“ světnicí kdežto komora s ocitla v „zadní“ části domu. Na dispozici slovanského domu s tím sice nic nezměnilo, avšak kompromis, který s gotickým dvorcem uzavřel, způsobil, že potom to už nebyl onen starý čistý a primární útvar, nýbrž prvek proměněný a tvarově rozštěpený; i potom si ze své původní polohy zachovával některé starobylé znaky, i když novému dvorce goticky upevnil a nabyt pregnantních rysů; jako dříve do měst, tak nyní i na vesnice gotika uvedla nezvykle tuhý a závazný řád.“ (Mencl, 1980, s. 598-599).

Šírku dvorca určila postavená stodola uličných štítov husto vedľa seba, nebola to nijaká náhoda ale od. 14. storočia sa stavali lanové obce, a to buď vidlicové alebo okruhlicové. Takto pôdorys mal geometrické kvality, ktoré umožňoval rytmizovanú skladbu s logickým poriadkom. To znamená, že vznikala organizačná štruktúra obce a to na manskom a zemianskom práve zo zakúpeným pravom a výstavbou ohniska obce okolo kostola.

Na vesnicích, v nichž sídlil svobodný zeman, byly ovšem zemanské dvorce, k nimž vesnice patřily buď celé, nebo alespoň některým dílem – při tehdejší majetkové roztržiténosti byly také vesnice, jež náležely několika feudálním vlastníkům“ (Mencl, 1980, s. 592). Slobodný zeman opatri svoju kuriu aj panským kostolom (Mencl, parafráza, 1980, s. 594).

Feudální pán, který ze svého pozemkového majetku pobíral už převážně peněžní rentu, si stavěl sídla daleko a vysoko na skalách a ostrozích; opustil vesnický dvorec a jeho půdu propůjčil dědičně svému poddanému. Tam kde na nové půdě zakládal, vysazoval „německým“ (zákupním, emfyteutickým) právem nové vesnice, svěřil kus lesa svému podnikateli – specialistovi, který vyměřil hranice lánů, osadil ho obyvatelstvem a novou ves stavebně založil; lokátor za to obdržel svobodný lán a rychtu, spojenou zpravidla s krčmou. Pán zároveň ustanovil v groších „věčný“ plat, lhůty splatnosti i naturální dávku (v žitě, ječmeni, ovse a drůbeži), jež se měly z lánu, tedy z jednotky přidělené země, kromě zemské berně; co se pak, nemohlo zorat, tvořilo obecní pastviny“ (Mencl, 1980, s. 595). Na Šumave bavorský Nemci si stavali volně „franské“ dvorce: obytný dom, zo stajňou, výmenku, chliev a stodola (Mencl, 1980, parafráza, s. 566).

„Je tedy třeba si v našich vesnicích, pokud byly sídly Manů, už od konce 11. století představovat dvojice vysokých staveb, věžové tvrže a kamenného kostela, patrně společné ohrazených, jež tvořily jejich jádra a jež byly ohnisky jej ostatního zemědělského zastavení.“ (Mencl, 1980, s. 593).

Mencl, V., odhalil určitou rovinu etnicity, která existovala.

„To, co v domě českých pošumavských obcí rozšiřovalo průčelí a co způsobilo, že štít byl tak nápadně široký a nízký byla tedy světnička, která se kladla, do užšího zadního traktu za velkou světnici v Nemilkově v domě č. 15 z r. 1876, jí říkali „domeček“, protože měla vlastní síňku, sloužící výměnkáři. Do zadní síňky, která ležela za černou kuchyní ve středním pásmu domu, se tam chodilo buď zezadu, ze zahrady, nebo z přední síně přes kuchyni. Stejně je tomu v č. 33 v Bešínách, kde rovněž nalézáme krov „na kobylu“, i tam je uprostřed domu síň s malou černou kuchyní v koutě při světnici, kde jí odpovídá pec, i tam tvoří dlouhá zadní jizba (výměnek) celý trakt, který rozšiřuje štít na tři okenní osy; z opačné strany však přiléhá k síni chlév, také z ní německým způsobem dveřmi přístupný. Hned za stájí se připojuje dřevěná stodola. Světnice hlavního stavení je roubená z oblých kmenů, jež na nárožích, kde se přesahují, vytvářejí mohutná záhlaví“ (Mencl, 1980, s. 510).

Je otázka či naozaj tento „domeček“ je český?

„...na naše zemi též k přímému styku dvou různých etnických skupin obyvatelstva, což nezůstalo bez vlivu ani na vzájemné prolínání lidu ve styčných oblastech, a to i ve způsobu výstavby vesnic a usedlostí. V některých oblastech byly však tyto styky minimální nebo nebyly vůbec žádné. Tak tomu bylo např. na Moravě mezi ryze českými Hodslavicemi a

sousední vesnicí Bludovicemi (něm. Blauendorf) s dřívějším německým obyvatelstvem.“(CS vlastivěda, 1968, s. 138).

Nemecky obyvatelia boli autenticky a česky obyvatelia sa prisťahovali. Kopirovali kultúrne elementy s psychologickou motiváciou „veď to je naše České s malou (síňkou)“.

Použitá literatúra

Správa, článok, štúdia v periodiku:

BALÁŠ, Emanuel: *Výzkum vesnických sídel a lidových staveb: zpráva*. In: Československá etnografie 1959, roč. 7, s. 326.

BALÁŠ, Emanuel: *Výzkumy lidové architektury: zpráva*. In: Český lid, 1953, roč. 40, č. 3., s. 58.

PRAŽÁK, Vilém: *K problematice základních pudorysných typu lidových staveb v Československu, II. část: štúdia*. In: Československá etnografie, 1958, roč. VI, s. 331.

PRAŽÁK, Vilém: *Soupisový terénní výzkum česke lidové architektury: zpráva o jeho organizaci v Národopisné společnosti čl. v r. 1952*. In: Československá etnografie, 1955, roč. I, s. 261-273.

KRAMAŘÍK, Jaroslav: *K otázce domových typu: článok*. In: Československá etnografie, 1961, roč. IX, s. 310-313.

KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Stavební poměry na chodské vesnici v 30. a 40. letech XIX. století: příspěvek k dějinám českých venkovských staveb*. In: Československá etnografie, 1953, roč. 1, s. 136-152.

VAŘEKA, Josef: *Lidové stavitelství v narodopisném atlasu ČSSR: článok*. In: Národopisně aktuality, 1968, roč. 5, s. 119-126.

Monografia:

MENCL, Vacláv: *Lidová architektura v československu*. Praha: Academie 1980.

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA: Dil III. Lidová Kultura: Kapitola III. Hmotná kultura, sídelní formy a bydlení s. 138. In. Praha, Orbis, 1968.

Odkazový prameň:

Chotek, K.: *Vzorová monografia Široký důl* vyšla v roku 1915, ukážka v NVčs r. X. rok 1915, s. 29-61.

Pražák, V.: kartón 1., Aa, č. 22., uložený: Ústav Etnológie AV CZ.

2 MATERIÁL

2.1. Obec Lysolaje historicky vývoj

V starých listinách a záznamoch sú uvedene a písané Lysolaje rôznym spôsobom.

1257 Lyzolay	1748 Lysoley
1347 Lischolay	1773 Lyssoleg
1370 Lyssolay	1890 Lysoleje
1390 Lissolage	1918 Lisoleje
1421 Lysolai	1929 Lisolaje
1514 Lysolaje	1933 Lysolaje
1710 Lysolage	

Meno Lysolaje je zložené z dvoch slovných kmeňov, staročeského lisa – líška a lajati – láti – štekati a patrí do skupiny tvorenia žartovných mien. Pravdepodobný výklad názvu je ten, že to bola opustená obec, vzdialená od frekventovaných komunikácií, kde štekali líšky, v prenesenom zmyslu slova a v ľudovej slovesnosti, kde líšky dávali dobrú noc.

Nesmie nás mýliť písanie „z“ na miesto vyslovovaného „s“, rovnako ako striedanie mäkkého „i“ a tvrdého „y“. Súvisy to s neustáleným českým pravopisom, ktorý si v tej dobe každý pisár upravoval do značnej miery podľa seba.

Začiatok Lysolaj

Časová orientácia Lysolaj a najbližších obcí :

- Pred rokom 890 knieža Bořivoj začal budovať Pražský hrad.
- V 11. a 12. storočí bola na pravom brehu Vltavy osada Ungelt s trhom, ďalej osady Na Poříčí, Chudobice, Opatovice, Zderaz, Rybníček, Psáry, Podskalí. Na ľavom brehu, pod Petřínem, bola osada Obora, Trávník, Nebovidy.
- Právne boli konstituované : Staré mesto v rokoch 1232 – 1234, Menšie Mesto (Malá Strana) v roku 1257, Hradčany v roku 1325.

- Počiatkom 14. storočia boli na pražskom území tri mestské celky: Pražský hrad s Hradčany a Malou Stranou; Staré Mesto s osadou Poříč a s Újezdem sv. Martina; Vyšehrad s Podskalím.

- V blízkom okolí boli roztrúsené obce a kláštory.

- V širšom okolí boli obce a osady: Suchdol (1045), Dehnice (1088), Ovenec (1197), Holešovice (1228), a obec Lysolaje.

Lysolaje (1227)

Územie Lysolaj patrili do majetku českej zemi a ich panovníkov, ktorý s ním voľne disponovali. Niekedy v prvej štvrtine 13. storočia daroval panovník toto územie kaplnke sv. Václava pri kostole na pražskom hrade. Správcovia kaplnke si to darovanie (donácia) dávali potvrdzovať od každého nového panovníka. Najstaršie potvrdenie, ktoré sa zachovalo pochádza až z roku 1257. Znie v preklade takto:

„Dávame na vedomost (všem), kdo žijí v naší době i kdo budou po nás žít na věky, že my Přemysl, z boží milosti pán království českého vévoda rakouský (a) markrabě moravský, přihlížejíce k čestnému a posvátnému darování našich předchůdců, náležejícímu kapli svatého Václava mučedníka, z něhož má být stále vydržován v potřebách tohoto života strážce této kaple, schvalujeme, že je tak řádně provedeno, potvrzujeme je autoritou královské výsosti, aby nikdy nebylo nikým zkráceno nebo změněno, a ustanovujeme, aby bylo navždy osvobozeno od všeho zasahování světského soudu či placení peněz do naší komory a od dávek, vymáhaných jakoukoli vrchností, tak aby správce zmíněné kaple, jako držitel všech statku k ní náležejících a jako příslušník posvátného kněžského stavu, mohl bezpečně sloužit blaženému mučedníku, ochránci celého našeho království, aby tak byl schopen bez jakýchkoli překážek obětovat Pánu Bohu chválu a obětní modlitby za naši spásu a za vykoupení duší všech našich předchůdců. Kdyby se však někdo pokusil mařit, ztenčovat či měnit toto naše bohulibé ustanovení, necht' neunikne za svého života ani po smrti nemilosti řečeného mučedníka a v hrozný poslední den všeobecného soudu necht' ho spolu se všemi zavrženými stihne toto žalostiplné zlořečení: „Jděte zlořečení do věčného ohně.“ Aby pak toto chvályhodné darování našich předchůdců a naše potvrzení tohoto darování nikdy neskončilo, nýbrž aby pevně a stále trvalo na věky věku, stvrzujeme je přivěšením naší pečeti. A aby také neupadly v zapomenutí nebo nebyly zkráceny násilným zásahem nějakých lidí statky, kterými hrob blaženého mučedníka obdařili naši předchůdci či šlechtici našeho království, dali jsme je zapsat ne tento list:

Ve vsi, které se nazývá Sedlec, tři Dušníci se svým majetkem; v Neratovicích čtyři Dušníci s majetkem jsou povinni ve středu a v pátek každá týden po celý rok dodávat správci zmíněné kaple ryby; ve vsi Bykoš dvůr s majetkem a vybavením, patřícím k poplužní, se čtyřmi hosty a se zahradou; ve vsi Lysolaje dvůr s majetkem a (vybavením), patřícím (k poplužní), a s třemi hosty; ve vsi Předboj půda, kolik jí stačí k poplužní. Rovněž tak louky a lesy s chlumy, patřící k právě (jmenovaným) vsím.

Svědkové, kteří byli přítomni této konfirmaci, jsou tito: Boreš, Jaroš, Ondřej, Bavor, Záviš, Markvart, (...) Oldřich, probošt Tobiáš.

Toto jednání se pak konalo léta od vtělení Páně 1257, dáno bylo rukou Viléme, (...) protonotáře našeho dvora, dne 5. února.“ (Bernášek, 1977, s. 31-32).

Tato pergamenová listina, napísaná latinsky, bola spečatená voskovou pečat'ou Přemysl Otakar II., zavesená na hodvábných nitiach, štyri roky predtým, než bol korunovaný na kráľa českého.

Preto, že tato najstaršia zachovaná listina bola napísaná až roku 1257, môžeme dôvodné predpokladať, že Lysolaje ako obec existovala už roku 1227. Z tohoto roku sa zachovala listina, ktorú uvádza takmer zhodne obce, ako uvedená listina z roku 1257. V nej Lysolaje nie sú menované, avšak predpokladá sa, že boli uvedené v inej listine súčasne vydané, ktoré sa stratili je to tak možné súdiť preto, že Jan Luxemburský potvrdil r. 1319 donáciu Přemysla Otakara I. z roku 1227 a menoval pri tom výslovne i Lysolaje. Bohužiaľ ani toto potvrdenie Jana Luxemburského sa nezachovalo a vieme o ňom len z vložky, ktorú pojal do svojej listiny z roku 1347 Karol IV. Od Jana Luxemburského vieme tiež, že listinu z roku 1325, ktorá bola potvrdená všetkými privilégiami kaplnka sv. Václava, teda i všetkých majetkov.

Hospodársky pomer

Obdobie predhusistické 1220 – 1420

Koncom 14. storočia boli v Lysolajoch *tri dvory*; *Jeden* dvor (čp.1) patril prepoštom kapitoly Litoměřice, *druhý* dvor (čp.4) bol statkom sakristia a kustóda hrobu sv. Václava v Pražskom kostole a *tretí* dvor (čp.5) patril zboru mansionáru pri tomto kostole.

Hospodárske dvore a chalupy hospodárili sedliaci, ktorí držali majetok právom zakúpením.

Dvor č. 1 sa vzťahuje správa z 25. IX. 1408 o inventári, ktorý bol zapísaný pri prenájme dvora, ktorý bol majetkom prepošta litoměřického. V inventári boli zapísané 3 kone, 3 kravy, 36 sliepok. Z hospodárskeho naradia sú uvedené pluhy, vozy, brány náradie domáce, nádoby,

nože apod. Nájomca bol povinný zabezpečiť 3 strachy hrachu, 1 strach vikve, 2 strachy zmesky. Za prenájom dvora musel platiť majiteľovi litoměřickému preboštu dvakrát za rok 60. kop pražské groša.

Obdobie 1420-1620

Hospodárske územie

„Od starodávna až po nejaký čas územie po ľavom brehu Šáreckého potoka a stavby čp. 54 „U Dudku“ v Šárce až ku sútoku Šáreckého a Lysolajského potoka v Podbabě a Břetislavky k územiu lysolajským patria luky a polička, ktoré obhospodarovali lysolajský hospodári“ (Bernášek, 1977, s. 38).

Dvor čp. 1. v roku 1420, za husitských bojov obec Starého mesta Pražského odňala dvor čp. 1 prepoštva litoměřickému a predala mešťanovi Oldřichu Štrabochovi majiteľovi domu v Řetězovej ulici (čp. 245-1).

V rokoch 1565 –1570 a nie aký čas pred tým patrilo dom Mikuláši Špačkovi. Nástupca jeho dvora boli Rastislav Hatlák z Újezdu do roku 1572 a od neho kúpil dvor Kašpar Grymiler z Třebeska (rok 1579 – 1590), od roku 1596 – 1612 dvor patrilo Petru Ungrovi, úradníkovi českej dvorskej kancelárie.

Dvor čp. 4. - dvora sakristána s jeho príslušenstvom sa zmocnil Kerunk z Lomu na Suchdole, neskoršie purkrabie Pražského hradu od roku 1429. On stál na strane Pražanov a odmenou za to bolo povolenie k užívaniu niektorých duchovných statkov. Z lysolajského dvora mal ročný plat 7 kop tj. 420 pražských grošov.

Postupnosť dvora ostala jeho synovi Kerunk z Lomu alebo zo Suchdola. Za neho bola vykonaná revízia majetkového práva k statkom korunným a duchovným, ktoré po roku 1419 prešli na súkromných užívateľov.

Preláti očakávali, že mladý kráľ Ladislav (1453-1457) navráti ku kostolu aspoň diel statku, ktorých predošli užívateľia sa museli vzdať. *Kráľ však zapísal dvor skôr sakristánov* pánu Benešovi z Valdštejna, preboštu kostola sv. Štěpána v Litoměřicích (1455 –1485). Prebošt postúpil Janu Voducovi z Hostivice uvedený dvor zápisom. Voduc býval komorník (účtovník) pri úrade dvora zo zápisom. Voduc býval aj komorník (účtovník) pri úrade desk zemských.

Voduc stratil zápisný list a v tejto záležitosti písal

Dopisem ze 14. března 1471 panovník oznamuje:

„Zpravil, jest nás slovutný Jan Voduc z Hostivice, věrný náš milý, že potratil, jest list probošta litoměřického, kterýmžto listem měl zapsaný dvůr poplužní v Lysolajích s podsedkem hajným i s jinými příslušnostmi, i prosil, jest nás, abychom neráčili jemu toho potracení dáti škodu býti. My znamenajíce jeho slušně prosbu a věrné služby, kteréž nám jest činil a potom tím lépe aby mohl a měl činiti, s dobrým rozmyslem a radů věrných našich, mocí královsku témuž Janovi zapsali jsme a tímto listem zapisujeme již psaný dvůr poplužní ve vsi Lysolajích se třemi lány dědiny (asi 52 ha), s lukami, křovinami, vrbinami s potokem a s podsedkem hajným (čp. 14?) i se všemi jinými příslušnostmi, tak aby on to měl, držel a toho užíval bez budících našich králův českých, i všech jiných lidí všeliké překážky, a to až do své životnosti, a nic dále“ (Bernášek, 1977, s. 39).

Jan Voduc mal za nájomcu dvora Maříka Šperla, jeho rod ostal v Lysolajoch až do druhej polovice 16. storočia.

V roku 1488 sa dohodol s prelátmi kapituly svatovítské o predaji listov kráľa Jiřího z Poděbrad a Vladislava II. Jagellonského za výsluhu, ktorú budú dávať jemu a jeho manželke Anně z Terešova, aby po jeho smrti mala slušné opatrenie. Po ich smrti kapitola podržala dvor v Lysolajích. Nájomca ostal Mařík, pokiaľ bol nažive. Po ňom hospodáril jeho syn Jan Šperka, nazývaný po otcovi Mařík. Ten v roku 1519 zjednal zmluvu s kapitulou. Podľa nej užíval dvor (pusty) menom Dvorec vo vsi Lysolajích, ktorý dedične prináleží ku kostolu Pražskému, s *dedinami*, lúkami, potokmi, chrastinami v Šárce a s hájom nad tou obcou Lysolaj, i zo všetkým, čo k tomuto dvoru pustému od starodávna patri, ktorý prijal od ctihodných otcov, majstra Jana dekana a kapituly kostola Pražského, a to menovite do troch životov, najprv do života svojho a potom do života Jindřicha a Víta, synov svojich, za ročný plat, v ňom sa dodržal sľub, že bude „ty kruty dělati, je hnoíiti a opatrovati, jakož to do dobrému hospodáři příleží“ (Bernášek, 1977, s.39). Platil 6 kop grošov míšenských v podmienkach zmluvy bolo, že „nájemci nemají sobě jiných pánov bráti ani hledati z toho kruntu než pány prelát kostela Pražského“ (Bernášek, 1977, s.39)

Jan Mařík hospodáril ešte v roku 1536, bol už starcom viac než 80-ročný.

Keď hospodár Jan Mařík v mladom veku zomrel (1565), vdova Mariana sa vydala za Martina Vlka, či Vlčka, jemu potom hovorili Mařík. Martin Mařík konal po 30 rokoch povinnosť rychtarsku (1607). Nástupca Maříkovi v držaní dvora boli Arnošt Heinz, registrátor české dvorskej kancelárie (1607, 1610), a Karel Mazanec z Frimburka na Čestíně Kostelci (1612).

O Chalupe hajničí, ktorá patrila ku dvoru nie je po roku 1471 zmienky. Vyskytuje sa správy o krčme pri dvore, ktorú Martin Mařík dával do podnájmu. Držiteľ dvora premenili chalupu

v krčmu, aby bol ustanovený hájnik. Nájomcovia krčmy (čp. 14) boli Jiří Škornička (1572), Jan Dlouhý, inak Douša, sladovník (1577). Petr Petrášek (1574).

Dvor (čp. 5) pred rokom 1359 náležal biskupovi Heřmanovi. Biskup Heřman rozmnožil imanie a povodne dal zboru mansionárom pri kostole Pražskom daroval dvoru lysolajského. Zbor mansionárov zriadil Karol IV. v roku 1343. Mansionári v roku 1370, pravdepodobne po smrti biskupa Heřmana, dvor predali za 43 kop grošov právom zákupným. Držiteľom dvora sa stal Ješek Slánský; zomrel v Lysolajoch (1390). V roku 1421 držal dvor Jan z Lysolaj.

Ďalším držiteľom dvora bol Jan Vrchlabský z Vrchlabí na Horní Dušnici (1580), potom Jan Kryštof z Valdštejna (1581), znovu potom Jan a Petr Vrchlabští 1583. V držaní dvora sa ďalej vystriedali Petr Škorler (1586-1591), Karel Šeberovský z Menšího města – Malej Strany (1596), Daniel Princ z Buchova (1598-1602), Abraham Herfurt z Frankenberka (1607). Z ďalšieho obdobia pripomeňme Dětrich Kvikmana, krajčíra, mešťana Starého Mesta, ktorého poznáme zo susedného jednaní ako pána hořejšího dvora (1600).

Chalupa Houskovská (čp. 6 a 7). V Chalupe hospodáril Jan Rychtar do roku 1565. Jeho nástupca bol Matúš či Blažej Houska.

Chalupa Žažovská (čp. 13) Antonín Žáza bol predchodca Mařika v úrade rychtarskom (1572-1573). Po Antonínovi chalupa náležala Šimonovi hovorenému Žáza. V obci zastával povinnosť konšelsku (1583-1598,1600). Nástupca jeho v držaní chalupy bol Jan Žáza 1621.

Chalupa (čp. 15) v nej hospodáril Brož- Brožek (po roku 1560). Po ňom hospodáril jeho syn Jiří (1585-1613). V obci zastával povinnosť konšelsku po Mařikovi sa stal richtárom. Neskôr patrila grunt Jiřímu mladšiemu Mitrovskému z Nemyšle, purkrabím pražského hradu, ktorý grunt predal v roku 1623 Matěji Černému a jeho synovi Jindrovi za 600 kop grošov.

Vinárstvo

Juhovýchodní okraj územia lysolaj uchyľuje sa k Šáreckému potoku bol väčším dielom podrastený divokým krovím a stromami a menším dielom pastvín. Len tu a tam niektorý kus mierneho svahu sa oral.

Úbočie a stráne chránené pred severnými vetry sa hodili na vinice. **Najvyšší purkrabí pán Jan mladší z Lobkovic (1555-1570)** z počiatku váhal dáť zvolenie, aby sedliaci lysolajsky, jeho poddaný vysádzovali pozemky potrebné pre hospodárstvo pod dielo viničné. Nie bolo

však možne odporovať slobodám viničných hor okolo Prahy. Poručil konečne svojmu úradníkovi Michalovi Březskému z Ploskovic, aby prijímal žiadosti o vydanie pozemku na vinice a aby nove vinice už spracované dal vložiť do kníh *úradu perkmistrovského (1565)*.

Zo zápisu v knihách perkmistrovských je možno si utvoriť predstavu o rozvoji vinárstva v Lysolajoch. Vinice v Šáreckém údolí na Lysolajoch riadili sa knihami najvyššieho purkrabstvá. Po histórii Lysolaj a tamních viníc je veľká škoda, že purkrechtné knihy purkrabské staršie než z roku 1659 a vinične knihy purkrabské z rokov 1583 –1659 vzali za svoje. Náhradu sú síce knihy úradu perkmistrovského, avšak neúplne, pretože obsahujú zápisy viníc lysolajských často len do roku 1614. Ročný plat z viníc bol 12 grošov míšenských za strych.

Pozemky viničné sa rozkladali prevážne v Šáreckém údolí na Lysolajoch a z malej časti na staré vinice v Lysolaj a na Babe lysolajskéj. Pozemky patrili ku dvorom a chalúp lysolajských. Vinice boli zakladané na mierných svahoch na ľavom brehu potoka od Mlýnka v Šárce až k Břetislavce v Podbabě.

Vzťahy strán zúčastnených na vysadzovanie viníc:

Feudálna vrchnosť: Úrad najvyššieho purkrabstva, Najvyššie purkrabie

Majiteľ pozemku: Zápisný držiteľ

Hospodár: Zákupný držiteľ – nájomca (dedičný)

Nákladník (vinár): Zákupný vinár – nájomca

Vinárska čeleď: vinári – námezdní pracovníci

Nákladníky (nájomníci) boli príslušníci vyššej a nižšej šľachty s šľachtickým titulom. Úradníci dvorskej kancelárie, osoby hradnej správy, úradu najvyššieho purkrabstvá, iných inštitúcií a úradu duchovnej osoby; úradníci mestskej správy, bohatý mešťania, živnostníci – remeselníci; muži i ženy, zemsky prokurátor, prevor kláštora, pisár radní, topiť v kúpeľoch, lazebník, mlynár, murár, koláčnik, klobučník, kožušník, jablčník, pokrývač, švec, sanytrník, Mariána šenkýřka, Dorota oplatečnice a mnoho iný.

Mena nákladníkov, ktoré boli prenesene na ich vinice a ktoré sa zachovali v pomenovaní neskorších záhrad, vil, domov a usadlosti: Štěpán Rybář (Rybářka), Jiří Žitník (Žitná, neskôr majiteľ Miňovský řečený Žitník), Jiří Zuzánek (Zuzanka), Jan Křtitel de Chateau, krajčír (Šatovka), Matyáš Erl, sanytrník (Sanytrovka), Jindřich Žežule (Žežulka), Jiří Jan z Wendlingen (Velingrovka) Vilém Jindřich, rytier Odkolek z Újezdce (Okolka).

Držitelia viníc Okolka a Pulkrabka boli bohatý mešťania Krištof Kober z Koberberka a Michal Vitman, ktorí sa zúčastnili odboje proti monarchii a boli v roku 1621 popravený na Staromestskom námestí.

Na katastru Lysolaj bolo zasadene celkom 94 viníc a viničiek. Z toho bolo 74 viníc v Šárke na Lysolajsku a 20 v Lysolajoch. Postupom času boli niektoré vinice spojovane. V šáreckých viníc bolo 6 vinárskych lisov (Švamberská, Podhajska, Rakařka, Sanytrovka, Žeřulka, Okolka). Vedľa viníc sú uvedene dva chmeľnice u Mlýnku a Podháje v Šarce a višňová štěpnice v Lysolajoch.

Vinárska chasa, krátko vinári, boli to ľudia pracujúci nájomné (pražská chudina). Boli ubytovní v chatrčiach a u domácich na viniciach. Ich zamestnanie im poskytovalo určitú voľnosť. Prevažné boli nekatolíci. Raz za čas prichádzali duchovní ich viery, oddať manželské dvojice, pokrstiť deti, udržiac veriacich vo viere, to všetko v utajení, a odišiel. Do viníc dochádzali aj kňazi a jezuiti pôsobili na vinároch, aby prestúpili na katolícku vieru. Ich úsilie nemal úspech.

Vinice v blízkosti mesta boli ďaleko od úradného dozoru, a ústraní, netešili sa dobrej povesti. Bolo známe, že sa na nich prevádza pitľástvo, sektárstvo, opilstvo, bitky, ktorých sa zúčastňujú nie, len vinári, ale i ľudia dochádzajúci do viníc a v nich hostujúci.

K tomu treba uviesť, že právo loviť zver v okolí Prahy, tujíž i na viniciach, náležalo panovníkovi a bolo *hájene kráľovskými lesníkmi*. Bol vydaní prísny zákaz lovenia zajacov, koroptví a bařantov.

Za tridsať ročnej vojny (1618-1648) značný počet viníc zanikol, kultúra viničná poklesla. Menej zámožný majitelia nemohli obnoviť opustene vinice a opraviť zničene lesy. Vinične pozemky predali susedom, ktorý cez vojnu si udržali majetok (imanie), alebo ich nechali pozemkovému pánu náhradu za nedodržane platy.

Po zániku viníc chasa zmizla a s ňou nešváry a problémy budúcou vrchnosťou. Vo vinohradoch sa rozhostilo ticho.

Obdobie 1620

Dvor Kunšovský čp. 1

Ku dvoru náležalo 12 strachu polí, vinička, záhrada s rozličným stromovom, hájiček a mlyn s jedním kolesom a stopou na potoku s nestálou vodou, s rybníčkom vo výmere 245 sáhu štvorcových.

V rokoch 1618 – 1648 bol dvor pústy a zruinovaný. Zápisná držiteľia dvora v roku 1711 požiadala úrad najvyššieho purkrabstvá o odklad platenie peňazí s dôvodom zlého stavu dvora zaťaženého kontribúcií, robotami a inými bremenami. Súčasne požiadala o nového hospodára. *Úrad najvyššieho purkrabieho uložil previesť prehliadku dvora.* O prevedený prehliadky bol prevedený tento zápis :

„Poručeno nám milostivou vrchností, aby statek Jakuba Vokouna se prohlédl. Tak jsme se na tom usnesli včerejšího dne: Takový statek projedený neuživí, hospodářství nemůže jít, jak se tam spatřuje, není kde kusá podlahy. Pole jsou zpustošený, trávou zarostlý. Takové pole dobrého hospodáře potřebuje.

Ke statku přináleží následující inventář: koně 3, býk tažný hřibata 2, krávy 4, svině 2, prasata 6, ovce 6, husy 3, husák 1, slepice 14, kohoutu 6. Rozličný nábytek k hospodaření. Zita na zimu 20 strchu, 6 strychu jiných zrnin.

„Milostivou vrchností bylo uloženo, aby prohlédnutý krunť byl ošacovaný. To se stalo s přítomnými sousedy rychtáři s ohledem, že od toho krunťu jest polovice louky odprodána, ležící v Šárkách, stanovený stav s tak špatnou polností udobřujeme uznání takový statek za ošacovaný za 80 kop rýnských.

Podepsáno: Jan Pánek, rychtář podbabský

Josef Hout, rychtář holoměřický

Jiří Torn, rychtář lysolejský

Václav Czacký, konšel lysolejský“ (Bernášek, 1977, s. 48-49).

Dvor Karčičovský čp. 4

Po tridsať a siedmej vojne ostalo zo dvora, len ruina. O stavu dvora svedčí zápis ošacovania:

„Grunt Matěje Houdka sporučený nám jest k ošacování skrze přítomný sousedy rychtáře, od kterého kruhu je polovice louky odprodána, ležící v Šárce. Jest stanovený velmi špatný. Zeď zděná, ale stavení spravovaný a tak zdobrujeme takový krunť nanejvýš za 170 kop.

Jan Pánek, rychtář podbabský

Jiří Torn, rychtář lysolejský

Josef Hout, rychtář holoměřický“ (Bernášek, 1977, s. 19).

Dvor Birovský čp. 5

Odhad a licitace dvora Jiřího Josefa Birla ze Stollhofenu (1720-1731). Emfyteutický dvor s vinicou.

„Inventáře k 20.7. 1724:

Seznam poplatku a kontribucí v penězích v celkové částce 1 075 kop, 48 grošů, $4\frac{3}{5}$ denáru; dávky za odběr piva nájemné z vinice. „Hořejší pokoj: Stul polírovaný 1, stoleček ořechové barvy 1, sešle potahované sukнем, obrazy malované na plátně v rámu 3, postel dubová.

Dětský pokoj: postel prázdná.

Druhy pokoj: obrazy na plátně malované 5.

Kaple: obrazy, krucifix, oltář, džbánky, modlitby, relikviář.

Spížirna: kropicí konev plechová, truhla na mouku.

Kuchyně: stul bílý, police dlouhá.

Ratejna: stul bílý, díž, soudek.

Dolejší pokoj: lavice

Nářadí: vidle, dížky k dojení, sítko k dojení mléka žíněné, podávky, pila na dřevo, kolo záložní.

Lisovna“ sudy vinné, putýnka na víno nová.

Maštal: vidle hnojné, žlab starý, kartáč, kolo maznice, uzdy 2, truhly na obrok 1, chomouty 2.

Kravín: vidle hnojné, rohožka, hřebíky.

Kůlna: vůz selský, hnojník, pluhy 2, branný železný, stará voj. síta na obilí, botky 2, strajchholz.

Dobytěk: koně: silný vraný 2; hovězí: krávy dojný 8, svinský: prasenice 3, prasata obřezány 5; drůbež: husy 3, slepice s kohoutem 20.

Obilí ve slámě: žito – 350 mandelů, ječmen 55 mandelů, hrách 1 vůz, oves 22 vozu.

Obilí v zrně: žito pořádné 3 strychy, zadní 1 strych; krách $1\frac{1}{2}$ míry, ječmen $\frac{1}{2}$ strychu.

Vlastní majetek: 2 voli tažní.

Dluhy celkem 358 kop rýnských.

Celkové ocenění dvora 8 448,58,5 kop rýnských“ (Bernášek, 1977, s. 49-50).

Robota

V období 1620-1848 mimo vojnověj pohromy a národnostného útlatku veľmi zaťažovalo ľud feudálne znevolňovanie a stále sa zvyšujúca robotné vykorisťovanie. Ešte v 16. storočí robota

činila 7-14 dní do roka, feudálna vrchnosť v popisovanom období vyžadovala robotu riadila ľubovoľné.

Robotne patenty iba zjednocovali a potvrdzovali robotnú povinnosť. Robota bola stanovená na 3 dni v týždni. Pracovná doba od východu do západu slnka, tj. v lete 14 hodín denne, 42 hodín týždne. Vrchnosť si celkový počet hodín rozdeľovali na 5-6 dni po 8 či 7 hodinách. Patent pripúšťali i viac počet robotných dní s počtom 10 hodín v dobe senoseče a žní, určoval počet robotných dní peší roboty.

Kto nebol povinný robotovať, mal na žiadosť vrchnosti pracovať pre ňu za plat: v októbri až do konce februára sa platilo za celý deň 7 krajcarov, v marci až do júna 10 krajcarov, v júli až september 15 krajcarov.

Podľa reformy z roku 1775 bolo možno nahradiť naturálnu robotu vo výkonoch peňazí. To znamenalo, že poddaní mali odvádzať vrchnosti poplatky za užívanie pôdy, alebo ďalej platiť robotu vo výkonoch. O prevádzkovaní tejto reformy v Lysolajoch informuje tento kontrakt:

Kontrakt 1790 – 1791

„Dnes stojitého dne a roku stal se mezi stavovským nejvyšším purkrabským hospodářským obřadem se strany jedné akt podaný vrchností a obce Lysolajské se strany druhé a to sice až na vyšší uznání a potvrzení následovná dobrovolná a nezrušitelná úmluva.

1. Srozuměli jsme se obyvatelé a poddaný z obce Lysolají naši robotu v peněžité plat obrátiti a dle konsignace Lit. A – naši milostivé vrchnosti (až na Matěje Čackého z čp. 1 a Jakuba Tůmu z čp. 15, který svou povinnost in natura vybývati sobě uvolili) v penězích takovou platiti a povinovati.

2. Ten plat od 18. listopadu 1790 se začíná a snadno by se sáti mohlo, že by z nás některým ten plat vybejvati za těžko přijít mohlo, pročez jsme sobě vyžádali, jen toliko do vyjití roku 1793, totiž i léta odváděti, kdežto před vyjitím téhož kontraktu nebo další vybývání platu nebo naturálních robot půlletně napřed při úradě hospodářském ohlásiti.

3. Odvádění téhož platu robotního, ten a takový se uvolujeme každého čtvrt roku, totiž při Hromnicích, Jakuba a pak Havla při berním vrchnostenském úradě odevzdávati povinnost robot, ale v naturáliích každého týhodne a pak při jinde vykonávati. K potvrzení čehož jsme toto dobrovolně srozuměni a s porozuměním vlastnoručním podpisem utvrdili.

Stalo se v Praze na kanceláři hospodářským nejvyššího purkrabství dne 30ho novem bří 1790“ (Bernášek, 1977, s. 51).

Staré Cesty

Do predhistorické doby spadá pôvod starobylej cesty spomenutá v listine z doby kniežatá Soběslava I. (1125-1140) nazývaná „**magna via que vadit Pragam**“ krátko cesta pražská. Vychádzala z Pražského hradu a smerovala k tunajšiemu Novému svetu potoku Brusnice, za potokom sa obracala k východu na Brusce a oblúkom otáčala na sever. Od Růžku až k Sedlci sa nazývala podbabskou cestou. Po nej prechádzali kedysi české kniežatá a ich družiny na Levý Hradec. Pred Sedlcem s rozvetvuje na dve ramena. Pravé rameno cesty vedie po ľavom brehu Vltavy do Sedlce a Roztok. Ľavé rameno cesty smeruje v blízkosti lysolajského územia k Suchdolu, Kamýku a Trněnému Újezdu bola obvyklou cestou starých Čechov, keď sa z Pražského hradu vypravovali na hradište Budeč. Jej význam vynikne, keď uvažime, že v Kamýku sa napojovala cesta z severných Čech od hradu Chlumce, Ústí nad Labám, Litoměříc a Roudnice po nej válečné zástupy Míšňanu a Sasu postupovali do Prahy.

V západnej časti územia Lysolaj viedla stará velvarská cesta, ktorá spojovala Prahu a Velvary a viedla z Dejvic od Růžku k sv. Matěji na Horní Šarce, Umrličí cestou cez Šárecké údolie, u Mlýnka do vrchu na horoměřickou cestu a k Velvarum.

Už od 17. storočia bola hľadaná lepšia cesta od Prahy k Velvarum, než bola cesta cez Sedlec a Suchodol, alebo cez Podbabu a Lysolaj. V roku 1846 bola zriadená cesta horoměřická od Růžku do Starých Dejvic na Jenerálku v Šarce a do vrchu k Horoměřicum a k Velvarum.

Do roku 1905 viedla Lysolajami stará cesta z Podbavy do Horoměříc. Jej zbytok zostal zachovaný pod názvom Stará cesta – nove pomenovanie Čábelecká. Nová cesta bola zriadená v roku 1906 nové pomenovanie ulica Lysolajské údolie. Tak tiež do roku 1905 viedla Šáreckým údolím úzka vozová cesta miesto nej bola zriadená nová cesta z Podbavy na Jenerálku v Šarce.

V súčasnej dobe komunikácia Podbaba – Sedlec – Roztoky sa nazýva Roztocká cesta. Komunikácia od rázcestí pred Sedlcem smerom na Suchdol a Kamýk sa nazýva kamýckou cestou. V roku 1641 po tejto ceste viedla saská poštovní trať; v roku 1756 to bola obchodná cesta.

Veľký význam pre tunajší kraj je vybudovanie Pražsko – podmokelské dráha stavaná v rokoch 1846-1850 bola uvedená v 6. apríla 1851, ktorá umožňovala dopravu pracujúcich zo širokého okolia z nástupnej stanice v Podbabě do predmestských a pražských továrňach a dielňach .

Významne bolo i splavenie Vltavy pre veľké lode a parníky uskutočnené v rokoch 1899 – 1902 z Prahy do Libčic nad Vltavou a v roku 1907 do Mělníka.

Administratívne riadenie

Najvyššie Purkrabstvo

Najvyššie purkrabstvo držalo niektoré statky ako prostriedok k vydržovaniu svojho úradu. Vyskytla sa však otázka na akých právnych podkladoch sa tato držba zakladá poznalo sa, že zodpovednosť je nemožné pre nedostatok priamych dokladov.

Rychta Ruzyňská

Výkonným organom najvyššieho purkrabstvá pre vedenie evidencie držby majetku a plnení robotných povinností bola ruzyňská rychta pre obce najvyššieho purkrabstvá, takže aj pre Lysolaje.

Registratúra statkov purkrabských -

Urbaria – 1773

Celí sedláci:

čp. 1 – Matěj Čacký

čp. 4 – Václab Houdek

čp. 6 – Jiří Bárta

čp. 7 - Jan Kubr

čp. 13 – Josef Čatský

čp. 15 – Jakub Tuma

Josef Čatský

Paní hrab. Hartmanová čp. 33

Matěj Slnučko

Martin Pekař čp. 35

Tomáš Lochman čp. 19

Paní hrab. Hartmanová čp. 41

Václav Boranda čp. 17

Domkáři:

čp. 2 – Jan Benešovský

čp. 3 – Jiří Holeček

čp. 9 – Anna Králová

čp. 18 – Josef Tuma

čp. 20 – Jakub Petrák

čp. 21 – Jan Procházka

čp. 24 – Pavel Král

Jakub Tuma čp. 16

Václav Tuma

Trojer, oberleitnat

Bělohradský čp. 40

p. Ankoster

Martin Malej čp. 29

Josef Ritschel čp. 37

Václav Bartík

Emfyteutický dvůr čp. 5 – Josef Ritschel (Ant. Burgmajer)

Držitelé vinic:

Územie Obce

Do roku 1787 meralo územie Lysolaj 347 ha. Pri zakladaní *Josefinského katastru* v roku 1787 bolo do súpisu pozemkov dejvických a šareckých pojate pozemky južnej časti územia lysolajského na ľavom brehu Šareckého potoka, vo výmere 94 jiter, tj. 54 ha. Bolo to mimo iné kolískych luk prevažne pozemky viničné so zbudovaním staveniskom. Pri úprave *stabilného katastru* v rokoch 1817 – 1824 bolo toto územie trvale pripojené k územiu spojených obcí Dejvice a Šárka.

V súčasnej dobe katastrálne územie obce je 240 ha.

Samospráva

Vrchnosť lysolaj do roku 1848 bol Úrad najvyššieho purkrabstva, jeho samosprávnym výkonným organom bola ruzyňská rychta pre purkrabské obce v rakovnickom kraji.

Akt o nástupu Lysolajského Richtára prisaha:

„ Vy budete prisahat Pánu Bohu všemohoucímu, že budete a chcete Vám svěřenou službu rychtářskou v obci Lysolajích, ku které od společného sousedstva zvolen a od ouřadu stvrzen stě byl, věrně, spravedlivě a bedlivě zastávati, především chránit čest a chválu Boží, jak jejich majestátnosti císařské, tak i taky vaší představené vrchnosti a vám podřízených lidí, zvelebovati, všeobecné dobro vyhledávati, všechno co vám od ouřadu navrženo bude vždy volně, ochotně a záslužně vyplňovati, vám svěřené tajnosti nikdy před časem nevyjevovati, pořádky držeti a je všemožně zvelebovati, žádnému svědomitě ubližovati nechati, jakož na vás založeno bude, vdovy a sirotky a jejich jmění chrániti a jich se ve všem dobrém zastati, mohoucí nešlechtnosti, darebnosti a nepořádky zamezovati, je tupiti a jim všemožně brániti, domácímú jako cizímú lidu pravdu a potřebu zastati, udělovati a se od spravedlnosti, bohabojného jednání a i skrze slib daří, kořistnictví, pochlebování, anebo nepřátelství provádět nechati, nýbrž po všechny časy tak jednati a jako představený obce živu býti chcete, jak na jednoho každého dokonalého a pořádného muže a poddaného přináleží a jak to božstvo přikazuje a zemské zřízení předpisuje a míti žádá.

Po přečtení:

Že jsme všechno to, že mně přečteno a na srdce uloženo bylo, dobře pochopil a vyrozuměl, a že tu mně svěřenou službu rychtářskou věrně a spravedlivě zastávati chci, tímto výslovně slibu a s tuto přísahou stvrzuju, k čemuž mně dopomáhej Bůh všemohoucí.

Stalo se při ředitelském úřadů zeměstavovských statku v Praze dne 24. června 1848.

Jan Šefčík, rychtář

František Srb, soused

Václav Fuks, soused

Josef Houdek, soused

Václav Kulhavý, soused“ (Bernášek,
1977, s. 54).

Richtár lysolajský bol vykonávateľom príkazu vrchnosti a najnižšej samosprávy obce. Bol poddaným a plnil robotnú povinnosť. Jeho pomocníkmi boli 2 prisahajúci konšeli. Poddaný lysolaj plnili robotné povinnosti podľa príkazu rychty v Ruzyně.

Po zrušení patrimoniálnej správy bol zriadený zákonom z 7. septembra 1848, bolo nutné na novo organizovať politickú, súdnu a bernú správu v najnižších inšanciách. V zásade šlo o to, aby skorý systém dvojakej verejnej moci, vrchnostenského a štátneho (zeměpanské), bol prebudovaný na jednotný statný aparát s jedinou verejnou mocou. Najnižšia jednotka sa stala obec, podriadená v politickej správe okresnému hajtmanovi.

„Prozatímní obecní zřízení z března 1849, jež se mělo stát základem pro vybudování samosprávy obcí, okresu, krajů a zemí, bylo koncem října 1849 pozastaveno a byla zavedena nová organizace veřejné správy. Okresním hejtmánstvím byly v politické správě nadřazeny krajské úřady, které podléhaly místodržitelství, a to byla podřízena ministerstvu vnitra. Byly zřízeny okresní soudy a zemské soudy. Berní správa se opírala o okresní berní úřady. Trestní zákoník z roku 1852 sice snižoval některé tresty stanovené zákoníkem z roku 1802, stíhal však vysokými tresty urážku císaře a jiné politické delikty. Byly zakázány stávky a spolčování dělnictva“ (Bernášek, 1977, s. 59).

Obecné zriadenie bolo organizované na základe zákona z 5. marca 1862 č. 18 z. z. pre usporiadanie záležitostí obecných a zemských zákonom z 16. apríla 1864 č. 7 z. z. Od roku 1884 sa vytvárali katastrálne obce miestne (politické). Menšie katastrálne obce sa združovali v jednu miestnu obec s osadami. V priebehu vývoja sa mnohé osady opäť osamostatňovali.

Pre riadenie obecných záležitostiach bol volený obecný výbor a z neho obecne predstavenstvo v čele s obecným starostom. Obecný výbor vyvíjal predovšetkým činnosť, ktorá sa týkala priamo riadenia obce a záležitosti občanov, ale mal aj pôsobnosť prenesenú t.j. vykonával niektoré úlohy k účelom verejnej správy napr. týkajúcej sa vecí daňových a vojenskou evidenciou.

Správna príslušnosť Lysolaj v rokoch 1850-1967

	1850	1927	1942	1949-1967
politický okres	Smíchov	Praha venk.	Praha venk. s.	Praha západ
soudní okres	Smíchov	Praha sev.	Praha sev.	

Po roku 1848 vytvorila sa katastrálna obec Lysolaje a Sedlec s *osadou Podbaba* miestna obec.

V roku 1909 bola obec opäť rozdelená.

Od roku 1919 bol v obci Lysolaje ustanovení obecní úrad, miestne zastupiteľstvo a starosta.

V máji 1945 bol ustanovení národný výbor. Názov Obecní úrad bol zmenený na Národný výbor a starosta obce na predsedu MNV. Po novembri 1989 sa úrad v obci nazýva Miestni úrad a od roku 2002 Úrad mestskej časti Praha. Predseda MNV sa opäť stal starosta.

Štatistika

Počet obyvateľstva:

- rok 1870 – 379 obyvateľov
- rok 1890 – 636 obyvateľov
- rok 1898 - 639 obyvateľov
- rok 1914-1918 – 966

obyvateľov

Počet domov:

- rok 1870 – 40 domov
- rok – 1890 –48 domov
- rok 1898 – 51 domov
- rok 1914-1918 – 97 domov

„Z prehľadu vyplýva, že v roku 1870 žili v jednej domácnosti 9 až 10 obyvateľov, v roku 1890 asi 13 obyvateľov, v roku 1892 12 až 13 obyvateľov a v roku 1914 -10 obyvateľov; počet obyvateľov pribúdala rýchlejšie, počet domov zaostával. Úroveň bývania bola veľmi nízka. Domy boli malé bez príslušenstva a elektrického osvetlenie, byty boli preplnene. Často žila početne rodina v jednej miestnosti“ (Váchová, 2002, s. 30).

„*Statistická data MČ Praha - Lysolaje*

Počet obyvateľov: 1 443 k 1.1. 2013

Hustota obyvateľov: 412/km²

Založení obce: Kolem roku 1227

Připojení k Praze: v roce 1968

Nadmořská výška: minimální 195 m, maximální 325 m

Celkový počet objektů s číslem popisným: 332 ke dni 1.1. 2012

Z toho: počet rodinných domů = 270

počet bytových domů = 32

Katastrální výměra: 248 ha, z toho zemědělská 142 ha a lesní 41 ha³

Zaujímavosti Lysalaj

Historické jadro obce zo starobylými selskými dvormi a gruntmi:

Čp. 1 – bývalý dvor proboštu litoměřických

Čp. 4 – bývalý dvor zvaný dvorec zmienený k r. 1227

Čp. 5 – bývalý dvor

Čp. 6 a 7 – bývalé usadlosti pôvodne tvorili jeden celok – nazývaný chalupa Houskovská

Čp- 13 – bývalá chalupa Žažovská

Čp. 15 – bývalá chalupa Brožkovská

Čp. 17 – bývalý vodný mlyn patril k dvoru čp. 1

Čp. 23 – Tento dom v rokoch 1862-1867 patril meštianskej rodine Pechu z Prahy. Ich dcéra spisovateľka Eliška Krásnohorská narodená 1847. Vo svojich „Vzpomínkách“ spomína na svoj pobyt v Lysolajoch vo svojich 15-20 rokoch na svoje vzťahy k miestnym ľuďom a k ich

³ Elektronicky zdroj: http://www.praha-lysolaje.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=77

deťom uvádza jak v roku 1866 hospodárili v ich dome a záhrade Prušáci, ktorí tu boli ubytovní po bitve u Hradca Králové. Popisuje život v Lysolajách a v Podbabě v tej dobe.

Uvedený dom čp. 23 v rokoch 1884 –1922 bol majetkom sestier Anny a Márie Laušmanových. Marie L. sa narodila roku 1858 v Jilemnici. V Lysolajoch bývala do svojich 26-64 rokoch. Vo svojich 18 rokoch (1876) bola subretou operetného súboru Prozatímního divadla. Od roku 1881 bola predná sólistka opery Národného divadla na počiatku jej slávy. Spievala Mařenku v Prodane neveste, Barče v Hubičce a mnoho ďalších operách repertoáru Národného divadla. Po strate hlasu (1886) sa vzdala peveckej dráhy a v roku 1888 odišla do dôchodku. Zomrela v Prahe v roku 1934 vo veku 76 rokov.

Zaujímavé prírodné okolie:

Romantické údolie Housle s kapličkou z r. 1866 a s prameňom lysolajského potoka;
Výhľad do Šáreckého údolia do údolia Vltavy na blízke a vzdialené mestské časti Prahy za pekného počasia ďaleko za Prahu ku Zbraslavi a k Českému středohoří a k Ještědu.

Kronika a Kronikári

Kronika obce Lysolaj bola založená v roku 1921.

Diel I. 1919-1938. Veľmi cenný je záznam o počiatkoch spolkového a delnického hnutia v Lysolajoch od 1890 do roku 1914. Pravidelne ročné zápisy boli od r. 1919 do roku 1938. V dobe okupácie 1939 –1945 a po oslobodení v r. 1945 do r. 1952 zápisy neboli.

Diel II. 1938-1963. V zápisoch sa pokračovalo od r. 1952. Chýbajúce zápisy z obdobia 1938-1952 boli spätne prevedené od r. 1952 do r. 1963 boli prevedené pravidelne.

Diel III. 1963 – v zápisoch sa pokračovalo.

Kronika obce má tieto časti:

Tri knihy zápisu, súbor fotografií usporiadaných v albume, súbor písomných dokladov a dokumentácie súbor „filmových záberov z televízie, súbor zvukových záznamov na magnetovaných páskach“?

Kronikári:

Pri písaní kroniky sa vystriedali:

Toman Tomáš 1921 –1927, zapísal obdobie 1890-1914, 1919-1927

Schmidt Hugo 1928-1931.

Dajčman Bohumil 1932-1938.

2.1.1. Metropolita pražskej kapituly pre donáciu Lysolaje

Metropolitný archív pražsky patri v českej zemi historicky hodnotný v rámci pražskej administrácie od roku 1430, ktorí riadili dvaja kapitulárni hodnostári volený kapitulou, alebo menovaný pápežskou kúriou a užívajúca pečať arcibiskupského vikariátu. Založili 20. rokoch 15. storočia samostatne knihy tzv. Acta Administratorium Archeipiscopatus Pragensis a 9. rukopisných kódexov. Od roku 1561 vzniká archív kapituly (starý archív) a archív arcibiskupsky, ktorí zriadil dokumenty: cirkevno – politicko hospodárske a ostane s činnosťou kapituly pre rôzne donácie meštianske. Do 16. storočia upevnene katolíckej správy spravovali tzv. Arcijahni: Plzensky, Žatecký, Bilikští, Litoměřický, bránili sa lutheranskej viery.

Do pražskej metropolnej kapituly patrili aj ďalšie archívy duchovného charakteru: Úrad kustóda a sakristia; zbor mansionárov, „denitenciáři; kazatelia, oltarníci – vikári. Významní archív kapituly je archív kapituly sv. Apolinára v Novom Meste pražskom.*

Cudzorodou latkou kapituly sú archívne listiny tykajúce sa statkov, ktoré patrili k pražskému kostolu napr. *Lysolaje.*, ktorí spravovali mansionari.

Kustód a sakristia mali svoju právomoc a samostatnosť statkov napr. pre *donáciu Lysolaj*, na podporu kaplnke sv. Václava, k tejto donácii existuje listina z roku 1257.

Najpodstatnejší argument pre donáciu Lysolaje uvádza generálna vizitácia z roku 1654 na ktorú upozornil miestny kronikár: “vedeny vesnice náležející k úřadu nejvyššího purkrabství s udáním stavu ve kterém se nacházely po třicetileté válce.“(Bernášek, 1977, s. 47).

Najvyšší úrad purkrabsky prijal hospodársku správu, ako jurisdikcia pražského hradu a to na základe regentu alebo hajtmanstva pre právny štatút rychty v 17. storočí. Na čela stal zvolený najvyšší purkraby. Rychty mali svoje administratívne riadenie statkov a to: Hostivařská, Stodůlky, Ruzyněská (založená v roku 1659, kde patrili aj Lysolaje) a Holešovická. Jurisdikcia spravovala emfyteutické dvory (vinice, mlyny, dedičke prevody, predaj, dražby). Hospodárili

* Poznámka: arcibiskupstvo pražské, mal vlastného kustora katolíckej správi. Arcibiskupstvo riadil aj vysoké učenie pražskej univerzity.

s vlastním majetkom (farsky důchod) a s realitami v Kouřimském kraji, v Praze, a v Rakovnickem kraji. Úlohou jurisdikcie bol aj právny akt manství bola to prisahá do stavu panského pre rychty. Po roku 1848 jurisdikcia bola odovzdaná okresným hejtmanstvím. Likvidácia úradu purkrabství sa zmenila na zemský výbor a okresný sud. Tento majetok tvoril tzv. fond zemského statku.

„Když Rudolf hr. Stadion v dubnu 1848 vzdal se místa nejvyššího purkrabí, nedošlo více k novému jmenování. Zaniknutím úřadu odpadlo věnování všelikého důchodu ze statku purkrabských na výživu dočasného nejvyššího purkrabí; i byla poznámka o tom z desek zemských konečně vymazané. Tvoří tedy ony nyní tzv. Fond zemských statku.“ (Rieger, 1907, s. 157.)

Oddelený celok spraví statkov tvorila komisia zemská a po roku 1880 bola zložená zvláštna komisia patronátna.

2.2. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště

sbírka plánů: Pasportizácia Dr. Líbal, v roku 1952 pre Lysolaje.

Národní památkový ústav oblasti ľudovej architektúry vykonával prieskum v danej disciplíne od roku 1952. Zodpovedný za výskum bol architekt *Libal, Dobroslav*. Pracovník stavebného historického výskum a prieskumu v Statnom ústavu pre rekonštrukciu pamiatkových miest a objektu v Prahe (SURPMO). Založil novu metodiku „Pražské pasportizácie“. Vykonával urbanizačný výskum v roku 1952 v Lysolajoch.

Osobnosť Dr. Líbala, D. je ocenená v historickom urbanizme, fortifikáciám a základným otázkam osídlenie.

Archívne historické pramene:

- rok 1599 Ján Šperka a Mařík z Lysolaj ujal gruntu dvora pusty menom Dvorec (prameň, archív hl. m. Prahy XXVIII.).
- rok 1604 ves patri najvyššiemu purkrabství pražské; (prameň: Regesta fondu militare II. 276; Regesta urbální vsi kapituly pražské; Archív hl. m. Prahy SG. 2048 fol.121)
- rok 1654 berný rula v tereziánskom katastri z roku 1721 (prameň, český archív 29 Rakovník tab. fol. 7-11)
- rok 1714 pozemková kniha ústředného archívu Smíchov 21; Rychta Ruzyňská, Smíchov 21.
- rok 1728 Gruntová kniha Smichov Pk 18 fol. 92.
- rok 1786 Jozefsky kataster (prameň, český archív Jk 5513).
- rok 1826 eichlerova zbierka, zaznamenáva 36 domov (prameň, archív národného múzea G 57).
- rok 1907 kráľovstvo české diel I., vydal Körbel, zaznamenal 127 domov.
- rok 1921 chitilův miestopis CSR III. 1930, uvádza 101 domov

Zdroj archív hl. m. Prahy

- Prvá správa o obci je v 13. storočí (regesta II. 53; č. XXVIII., 256, s. 17., SG 2048).

Urbanizácia obce:

- o Chalupa čp. 15. sa stal veľký statok; grunt Šternbersky stratil 2/3 svojich odrobených poli a stratil pôdorys obce; na severnej strane potoka boli usadlosti rovnocenne grunty.

- Naj stavby: kaplička, hospodárstva čp.:4, 5, 7, 13, 1, 18.

Čp.1. statok: Matěj Čacký rok 1727, rok 1786 Matěj Čacký

Čp. 2. chalupa rok 1726, rok 1786 Jan Bernšovský

Čp. 3. chalupa

Čp. 4. statok: Matěj Houdek rok 1727, rok 1786 Josef Houdek

Čp. 5. dvor: Georg Josef Birel rok 1718

Čp. 6. statok: Ján Čacký rok 1724, vdova Bártovic rok 1786

Čp. 7. statok: Kunštolský rok 1654, Jan Kuber rok 1726, Jan Kuber 1786

Čp. 8. pastuška

Čp. 9 chalupa

Čp. 10.

Čp. 11. chalupa

Čp. 12. chalupa

Čp. 13. statok: Goerg Hanlich rok 1727, Matěj Torn

Čp. 14. chalupa rok 1695 V. Čacký, rok 1743 Tomáš Čacký

Čp. 15. statok: rok 1658 J. Černí, Georg Tůma, rok 1786 Jakub Tůma

Čp. 16. chalupa na Vinici rok 1750 Tomáš Kulhavý

Čp. 17. chalupa

Čp. 18. mlyn rok 1721 Georg Tůma, Josef Tůma rok 1786

Čp. 19. chalupa

Čp. 20. chalupa

Čp. 21. chalupa

Čp. 22. chalupa

Čp. 23. chalupa

Čp. 24. chalupa

Čp. 25. chalupa

2.2.1. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště
sbírka plánů: Lysolaje, skúmané 80. rokoch minulého storočia ústavom SÚRPMO

Historická časť:

- najstaršia stavba čp. 7. (pátrova sypká) vznikla po bielej hore (prameň, terezijansky kataster, berna rula).
- významné budovy Lysolajského dvora čp. 5. a 36.
- v 19. storočí typológia domu obytného charakteru:
 - prestavba 2. polovice 19. storočia čp. 7, 13, 18.
 - novostavba vil čp. 19, 28, 22.
 - prestavba hospodárskych budov čp. 4, 7, a 15.
 - interiéri chlievov čp. 5, 15.
 - novostavba kôlni a sypký čp. 13, kôlna čp. 7.
 - vybočuje kôlna delnickych domov situovaná podľa dvora na svahu 2. a 3. pravobrežna terasa potoka, budovaná medzi 2 sv. vojnyami.

20. storočia stavba mimo jadra obci:

- demolácia usadlosti čp. 14. ľavobrežím prítokom rieky (typizovaná pre predajňu potravín)
- 3. dvorí správe národného podniku
- baroková sypká chátka
- usadlosti súkromných majiteľov chátrajú (zánik klasickej stodôlky čp. 16)
- od jadra vsi vznik západnej časti zástavba ostrova delnicke kolónie 10 domov s návaznosťou na staršie domkárské stavby.

Čp. 4. usadlosť udaná bernou rulou

Čp. 5. dvor a čp. 36 patri kaple sv. Václava pri pražskom hrade v roku 1724

Čp. 6. bývali dvor Štembersky v bernej rule a terezijansky kataster: bývali vymeník, stodola z nadpisom František Srb, hodnotná je stavba severnej strane, mimoriadny klenot interiér v prízemí.

Čp. 7. rozdelení dvor na 6-7.

Čp. 9. domček na okraji obce u potoka.

Čp. 13. usadlosť v jadre obce na fronte zástavby medzi potokom a ceste , bývali vymekar (teraz krčma).

Čp. 15. usadlosť v jadre obce medzi potokom a cestou v rade usadlosti.

Čp. 16. neveľká usadlosť zvaná na „vinici“.

Čp. 18. bývali mlyn.

Čp. 19. usadlosť „Čabelka“ vo viničnej zástavbe na starej strane cesty do Podbaby.

Čp. 22. bývala viničná usadlosť u starej ceste do Podbany.

Čp. 28. viničná usadlosť Helmerova vo výbežku na okraji katastra obce.

Čp. 34. bývala kováčska dielna v okraji obce na pravobežnej terase potoka. V roku 1840 domkár.

Čp. 37. domkárske stavby na bývalej vinici v roztrúsenej zástavbe na starej strane cesty do Podbany: čp. 118,121,122,123,127, 137, 318.

Čp. 10. „Lakyrka“.

- zachovaná Lysolajska kaplicka v obci
- zachovaná kaplicka v houslích
- berná rula z r. 1654 zo Slanskeho kraja sa nezachovala.

Objekt čp. 5. naj dvor selskeho charakteru v držbe šľachty meštianskej

- 1257 držbe kaplicky sv. Václava pri pražskom hrade,
- 2 . majiteľ Litoměřický probošt,
- 1519 získal dvor Ján Šperka a Mařík,
- väčšia časť dvora sa dostala do úradu purkabstva pražského od roku 1604,
- Josef Heyde posledný majiteľ dvora a v r. 1807 uzavrel s Matějem Fuchsem prospech jeho nevlastného syna Jan Kubra ako nájomca „pachtovní smluvu“ na 3 roky (prameň, archív Smichov 12 F. 352v).

Fuksovi boli starý selsky rod vyskytujúci sa z počiatku 18. storočia v purkabských obciach Čičovece (prameň, archív Smichov 18 F.10). Po smrti Jana Kubri zo selskeho statku čp.7. v bezprostrednom susedstve v r. 1791 sa na ňom stal ako manžel pozostalej vdovy hospodár Matěj Fuksa, aby spravoval grunt až do záležitosti oprávneného dediča. V roku 1809 rozdelil majetok synom Josefovi a Františkovi. V roku 1825 Josef zbankrotoval polovica išla do verejnej dražby, kde kúpil Lysolajsky richtár Matej Torn majiteľ čp. 13. Po smrti : Torna, Anna a Tomáš

Srb spolu ručníkmi ich nezletilých deti nabili svoju časť predajom v r. 1843 kupcom sa stal František Fuks (prameň, pozemková kniha Lysolaj I/1-28 s.119).

Významná prestavba prešla pri rozdelení dvora na čp. 5. a 36. do selskeho stavu podľa šafara Matéje Fuksí; v roku 1854 bola opäť spojená v jedného majiteľa Václava Fuksí. V roku 1923 usadlosť prevzal Miroslav Fuksa a od 1949 prevzatá do nútej správy od tej doby začala chátrať. *Umelecká hodnota gruntu*: najdochovane pred bielohorske viničné sklep v Čechách; hodnotne detaily krovov, vstupne dvere v štítu a okenice vo štítu; renesančná braná; sypká z baroka; interiér prízemie a poschodie, portály drevený zámok. Detaily: obilie vstupný portál s dverami, mramorová stierka; sklep severná strana vstupného portáli z 16. storočia.

Objekt čp. 6.: dvor Čajkovsky v Ruzinskej rychte čp. 7.; Od Doroty Plichtovej v roku 1673 kúpil Vit Čadský z panstva Rokycan – selsky rod hospodáril v Lysolajoch.

Objekt čp. 7. František Srb z Noutomic bol konečný majiteľ v roku 1803 a po vdove Bartovej držiteľka statku čp.1. (žena Srba sa vydala za Antona Havluše z Nebušic rodená Jirsova; vdova Srbova mala 9. detí).

Použitá literatura

Monografie:

BERNÁŠEK, R.: *750 let Lysolaje 1227-1977*. 1. vyd. Lysolaje: Místní národní výbor, Praha 1977.

ERŠIL, J. – PRÁŽÁK, J.: *Pražské metropolitní kapituly*. 2., Katalog listin a listů z let 1430 – 1561. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova 1986.

VÁCHOVÁ, Š.: *Lysolaje 1227-2002*, Lysolaje: Úřad městské části Praha 6., 2002.

Studia v periodiku

PAŽOUT, Jaroslav: *K dějinám statku dříve purkrabských, nyní zemských*. In: *Zprávy zemského archivu království českého*, 1906, roč. I, s. 142-152.

RIEGER, Bohus: *O nekterých statcích zvláštních*. In: *Sborník věd právních a státních (svazek zvláštní)*, Praha 1907, s. 151 – 157.

Archivní pramen

Líbal, Dobroslav: *Národní památkový ústav, ústřední pracoviště: sbírka plánů*

3. METODIKA PRACE

3.1. Stavebná dokumentácia statkov popis archívneho fondu Mestského Úradu Lysolaje

Stavebná dokumentácia archivovaná na Mestskom úrade v Lysolajoch obdobie od konca 19. a začiatok 20. storočia s popisom vlastníckych pomerov a zmenou stavebných uprav.

- Statok čp. 1. majiteľ Duchan Václav a Duchanova Antónia dáva do podnájmu Čestmirovi Zajicovi a jeho manželke dvor čp. 1/49. Tato zmena krajského sudu zo zápisom do pozemkovej knihy Lysolaj stráca funkciu dvora. Vzniká ako dom na podnájom. V roku 1972 v zmysle z. č. 22/58 sa objekt zapisuje do štátneho zoznamu pamiatok. Stavebnej dokumentácie je zachovaný pôvodný pôdorys domu pred prestavbou sociálnych zariadení.
- statok čp. 4. predstavoval v obci dostatočný rozsah obrobených poli. Z toho dôvodu je obťažnejšie zistiť vlastníkov pôdy. Zápisy sú dane podľa civilného sudu Praha západ 12.12. 1951 z. č. 262/1951, III./ 1 vkladá sa právo vlastnícke pre duchovnú správu cirkvi rímskokatolíckej v zastúpení pre farsky úrad svätého Matěje Praha -Dejvice. Vlastník je spolok pre stavbu Rímskeho katolíckeho kostola v Lysolajoch (jedna sa role 53/2 A 53/3). Statkár v roku 1950 nedodržel dodavku kontingentu podľa vyhlášky z ministerstva vnútra zo dna 28.1.1949, č. 98. zákon 19. z dna 2.12.1951, č. 278 a ustanoveným dekrétom prezidentským zo dna 27.9. 1945, č. 118. A 214 ha prevzal hospodárske družstvo v Ruzyňe podľa zákona 55/47 sb. štátne statky a chemický ústav Velraz 6-8. ha. Zápis do pozemkovej knihy Lysolaj uviedol notár Hallova Vlastu narodenú v roku 1880. Ako roľník je uvedený Halla Anton narodený v roku 1925 a šafár Pasterčík Josef. Sypká je pôvodná kováčska dielna vyžívaná ako dielna.
- Statok čp. 5. majiteľ Fuksa Miroslav hospodáril do roku 1949 zomrel v roku 1963. Statok prevzal do nútenej správy Československé štátne statky a lesy Litovice. Adaptácia stodoly: prístavba kôlní, plán krovu strechy, prístavba pred chodby a sociálne zariadenie. V roku 1888 protokol o vyhorený statku. Pôvodne plány strechy a krovov. V roku 1931 sa statok čp. 5. rozdelil na parcely 45 a 46 manželom Srboví Tomášovi a Helene s obecným zápisom susedov: obec Lysolaje, Denkr Karol číslo domu 112; Rotr František číslo domu

43; pí Čadská Mária; Fuksa Miloslav 5/36; Alojz Podhradsky číslo domu 4; pridelená parcela 46. Srbovím. V notárskom zápise v roku 1943 rustikálne usadlosti čp. 6. vkladajú do vlastníckeho práva Srbovej Zdenke: odstupujúci Srb Miroslav a nastupujúca Srbova Zdenka. V roku 1962 zo dna 22.3. odstúpenie statku prospech statku Praha Ruzyň podľa uznesenie 50/1955 § 8. Statok zapísaný do pamiatkovej starostlivosti v roku 1972 arch. Balík Anton.

- Statok čp. 7. bratia Josef, Anton Denkr (z Podbaby). Denkr Josef zomrel 1944. V roku 1944 sa ocenila usadlosť zápis notára. Vlastnili záhradku s parcelou katastra č. 124, čp. 43/1 a 42/1 – pastuška. Na usadlosti vznikol ateliér v roku 1975. Nákres usadlosti z roku 1889 pán Strobach Anton sused čp. 6. Hlavň a sused čp. 5. Fuksa. Protokol z rokov 1874, 1879 a 1884. Zápis o dodávkach v roku 1955.
- Statok čp. 13. Finančný odbor ONV Praha západ Praha 2. nariadenie podľa č. 15/1959 a vyhlášky č. 88/1959 sb. vyrozumienie o právnej moci rozhodnutie: 1. stavebne parcely číslo katastra 15. zápis vo vložke č. 12. P.K.K.V: Nežerka Miloslav bývalého vlastníka a Velaz, n.p. Lysolaje vlastníka, zo dna 31.3. 1960. V druhom dome čp. 40. stavebne parcely číslo katastra 22/2 zápis vo vložke P.K.K.V: Nutilova Maria a Laska Josef čp. 40 bývali vlastníci a Československé štátne reštaurácie a jedálne Praha západ Radotín vlastníci. Protokol o stavbe kôlne z roku 1869 (pôdorys).
- Statok čp. 15. Protokol o rozdelení pozemku 167. V roku 1950 pokuta za nedodržanie dodavky, hospodárovi. Do užívania v roku 1957 vlastníci statku dáva statok štátnemu statku v Jenci: čp. 15. chov morčiat; čp. 13. chov morčiat, myši; čp. 14. chov ovci. Ďalšie usadlosti dáva do nútenej správy. Pôdorys kôlni a situačný plán 1928. Adaptácia sypký 1968. Demolácia statku 14. v roku 1989 nie je možná z pamiatkovej starostlivosti.
- Mlyn čp. 18. žiadosť o stavbu v roku 1894 (protokol 1894).

Zoznam chalúp uviedol Libal, D., z výskum z roku 1952. Doplnil som sociálny pôvod uviedol usadlosti, ktoré boli uvedene v stavebnej dokumentácii. Rozdiel medzi usadlosťou a chalupou je v hospodárení parcely.

- Chalupa čp. 2/3 posledný majitelia podľa dedičského konania rodina Cisárova, dedená na polovicu medzi bratmi Antonom a Vratislavom. Adaptácia domu v roku 1928, projekčný

- plán z roku 1928. V chalupe číslo 3. figuruje rodina Sefčíková. Pristavili kôľňu v roku 1924 číslo katastru 16.
- Chalupa čp. 9. adaptácia domu v roku 1931 majiteľ domu Krákora, A.
 - Usadlosť čp. 34. Denkrova Alžbeta majiteľka. Protokol výstavby z roku 1891 plán stodoly. Pachtova zmluva pre pole v rokoch 1933-37.
 - Usadlosť čp. 22. majiteľ uvedený z stavebného plánu z roku 1910 Dr. Topinka. V roku 1940 majiteľ Krejčík Vladimír v roku 1962 dar Československému štátu. Demolácia v roku 1994.
 - Čp. 40. protokol z roku 1891 majiteľ hostinca Denkr Jozef s dvorom. Plán výstavby obecného domu s rozpočtom z roku 1926, plán výstavby toalety 1923, plán výstavby izby v roku 1928. Adaptácia 1. poschodia pre obecný dom v roku 1941.
 - Usadlosť čp. 16. Krajský civilný sud Praha – západ v roku 1941 vkladá do pozemkovej knihy Lysolaj: Valentovi Václav, Mária doživotná služobnica bytu a výmenník. Bartákoví Václav, Helena vklad vlastnícke.
 - Usadlosť rustikálna čp. 14., zo záhradou. Protokol z roku 1871 majiteľ Mara po majiteľke Marovej sa stali majitelia V. Kozárova a Pechová. V roku 1975 pri akcie „Z“ usadlosť sa demoluje (demolačný plán). Predáva sa do vlastníctva MNV Lysolaje nájomca Potraviny Praha, až do dnes zriadené potraviny.
 - Usadlosť čp. 54. majiteľ podľa stavebného protokolu z roku 1899 Klouda Anton. V roku 1962 protokol o dobrovoľnom prevode majetku československom štátu. Terajší majiteľ Klouda Jiří.
 - Čp. 24. chalupa v roku žiadosť k povoleniu výstavbe domu parcely č. 143. Plzák František, stavebník (projekt, nákres). Protokol o skolaudovaný v roku 1907. Zápis o novostavbe z roku 1907: záchod, žumpa, chlievy stavane vzadu u dvora nie o proti cesty.
 - Čp. 23. chalupa - Laušmanová Mária majiteľka domu, plán adaptácie v roku 1919. V roku 1942 prízemný domček Netík František na pozemku číslo katastru 143/3 a 141.
 - Čp. 21. chalupa majiteľka Rehákov Anna, plán výstavby z roku 1874. Rehák Karol ovocinár žiada odkúp pastvín v roku 1924. Žiadosť o presunu chlieva od potoku v roku 1931. Žiadosť o výstavbu drevenej kôľne v roku 1932.

- Čp. 20., chalupa majiteľka Jíšova Barbora, 1910 plán nového domu na parcele číslo katastru 143/42. V roku 1930 žiadosť o prístavbu chlieva pre chov prasiat. Plán prístavby z roku 1925, plán drevníka z roku 1935. Adaptácia domu pre akademického maliara Prof. Vachý v roku 1937 bytom v Podbabe čp. 162.
- Čp. 19. majiteľ Rehák, 1903 stavba drevenej kôlne, v roku 1937 adaptácia stajne, kôlne na hospodárske budovy (pôdorys a nákres). Seiler Václav pôvodný majiteľ, protokol z roku 1889.
- Čp. 18/1., žiadosť o stavbu s protokolom z roku 1894. Ustanovená dedička po sestre Emantovej Helene, Milušská Jíchová.
Osada „Čabelečka“ predstavuje koniec obce, kde previsovali domkári- ovocinári.
- Čp. 41., nákres domu pre Trojana a Maxona s protokolom z roku 1873. Žiadosť Bukovský Jaroslav, *domkár* z roku 1933 o prístavbu kuchyne a chlieva. Adaptácia domu v roku 1937, plán prístavby: drevných, kôlna, chliev, kuchýň.
- Čp. 37. plán domu Kindl Václav 1910.
- Čp. 33., Materna Anton majiteľ domu v roku 1910, 1926. Kovařík nabil pozemky od Antona. Kúpna zmluva z roku 1969.
- Čp. Brejnik Josef plán stavby obchodu (křam) v roku 1922. Dom slúžil ako obytný priestor pre pani Kučerovú, kde v roku 1938 obec žiada vyjadrenie pani Kučerovej k akému účelu je dom používaný. Predajňa bola postavená na obecnom pozemku. Rekonštrukcia domu v roku 2000.
- Čp. 10., plán adaptácie domu 1927.
- Čp. 11. obecný dom slúžiaci pre obec, vlastnícke právo ma Československy štát.
- Čp. 43., dom v roku 1925 chátka. Plán vily v roku 1928 majiteľ Frant. Fort (vila stojí do dnes).

Radove domy ul. Kolónka, boli postavené ako núdzové domy v roku 1926. Tieto domy predstavujú kategóriu domov, kde vlastníkom pozemku bola obec. V roku 1976 sa riadili podľa § 2. vyhláška č. 85/1976 Sb., charakter jednoduché stavby, prináleží vo zmyslu § 63. stavebného zákona č. 50/1976 Sb. a preskúmaní z hľadiska záujmu hygienickej služby v Prahe. Majitelia domov prevažne zo sociálnej biedy riešili svoje bývanie. Tieto dvoj domy predstavujú núdzové bývanie takto boli na projektovane nie sú to domy „delnicke“ ci inej povahy. Riešili otázku

bývania sociálne biednych obyvateľov sú to domy: čp. 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128. Každý dom má v stavebnej dokumentácii zachovaný plán pôdorysu stavby.

Technická správa modernizácia a prístavby domu p. Pavla Jišy, stavebná dokumentácia čp. 124, Lysolaje 2014:

„Nynější stav rodin. domku: Domek je přízemní, v husté zástavbě s minimálním odstupem od vedlejších domku – původně situačně i dispos. A stavebně řešených jako nouzová kolonie. Domek je přízemní o dvou místnostech s přístavbou vstupní chodby do tvarů L, na jejímž konci je umístěn WC – jediné soc. zařízení. Střecha sedlová, okna 90/130 cm, domek v prudkém svahu.“

Týmto badáním som narazil na sociálnu diferenciu obce, ktorá prevažovala až do socializácií obce v rok 1960. Jedna sa o členenie sídelnej formy na statok, usadlosť, chalupa, domkár a tzv. chudina. Kolónka má charakter ekonomicky stav bol to robotnícky sídelný stav núdzový. Príklad sociálnej ekonomickej biedy. Pre sídelnú formu sú to núdzové domy.

3.2. Obsah metodiky

Ciel: Badanie etnicity

DEDUKCIA

Bádanie stavebnej dokumentácie od toho *odvodit'* vyraz s postupným krokom sa dostať k hl. myšlienke - *dedukcii*.

- Každý statok predstavuje výrazový charakter pôdorysného charakteru to značí, že statok sa staval do „L“ príklad čp. 14.
- Čp. 111 Brejnik, predstavuje domovy pôdorys českého charakteru v forme typizácie svetnica (komora) - svetnice alebo pokoj – pokoj čp. 71.
- Odlišnosť typizácie badať u čp. 34 ako usadlosť a čp. 2 ako chalupa.
- Pôdorysný plán čp. 22. vyznačuje stavbu koniarne s dvorom je to element nemeckej etnicity.
- Etnický charakterom domu predstavuje čp. 19 do chlieva sa prechádzalo z izby. V pôdorysnom pláne čp. 19. je badať ako pôvodný majiteľ žiadal o výstavbu domu s chlievom a česky majiteľ na tej istej parcele po úmrtí majiteľa žiada o rekonštrukciu domu bez chlievov.
- Statky čp. 5,6,7 tvorili jednotný hospodársky celok držby, kde postupným pomerom držby sa menil na samostatne celky hospodárenia. Svedčí o tom pôdorysne náčrty pri stavbe stodôl v rokoch 20. rokov 20. storočia.
- Ďalej čp. 41. pri adaptácii domu v roku 1933 je badateľná prestavba kuchyne a chlieva. Majiteľ sa identifikuje ako domkár.
- V teréne som narazil na tzv. výmenník je to dom ktorí plnil inú funkciu v 19. storočí a inú funkciu v 20. storočí. Kde v 20. storočí výmenník slúžil pre rodinných príslušníkov dediča statkáru. A 19. storočí boli to „vymenkarí“, ktorí patrili k sociálnej diferencii k českej príslušnosti.
- **Hlavná myšlienka:** pojem etnicita či domovy pôdorys nie je rozhodujúci faktor hospodárenia statkov. Rozhoduje ekonomická situácia hospodárenie s právnym pomerom k držbe statku voči správnej štátnej administrácie územia.
- **Dedukčná otázka:** znie ako Československy štát narábal s vlastními hospodárskych celkov do politického pomeru končiaceho v roku 1968?

INDUKCIA obsahuje *úsudok* získaný v teréne dôsledkom je interview a argumentácie faktov.

Indukcia: Interview, argumentácia faktov, indukčný výsledok

Interview vykonaný Jar- Leto 2014

Čp. 6

Poprosím o odpoveď: Áno – Nie

- Vlastnícke právo Zdenka Srbova ako rustikálna usadlosť: Áno
- Tomáš Srb posledný majiteľ pred likvidáciu statku v roku 1962: Nie, ale Miroslav Srb syn
- Pravdepodobnosť majetkového sporu statkov čp. 7. a čp. 6.: Nie

Respondentka: Z. Blažkova dcéra Miroslava a Heleny Srbovi uviedla po nútenej správe statku otec pracoval ako skladník blížil sa k dôchodkovému veku. Matka bola chorľavá. Statok chátral až v roku 1982 dcéra Zdenka dala statok opraviť. Nejme výmenu strešných tašiek na dome, stodole a výmenku. Pri nast'ahovaní sme z manželom prestavili chliev na kuchýň.

Nebohý otec T. Srb v roku 1931 postavil z ovcina výmenok pre syna Tomáša.

Tomáš Srb vlastní čp. 11 bola to bývala „pastouška“.

Čp. 16.

- Bartókovi vlastnili statok čp. 6. pred Srbovim, uviedla respondentka.

Čp. 5/36

Majitelia nie sú ochotný pre rozhovor. Nakoľko sa statok rozdelil na parcelu 5 a 36. Parcela čp. 36. ma k dispozícii dom a stodolu, kde sídli auto opravovňa. Cp. 5. ma dispozícií pravdepodobne špycharovi dom s prístavbou obytného priestoru.

- Posledný majiteľ dvora v r. 1807 Josef Heyde uzavrel s Matějem Fuchsem prospech jeho nevlastného syn Jan Kubru nájomnú „pachtovnu zmluvu“ na dobu troch rokov:

- Po smrti Jana Kubru prevzal dvor zo selskeho statku čp. 7. hospodár Matěj Fuchsa:
- V r. 1854 čp. 5/36 preberá majiteľ Václav Fuchsa:
- 1923 usadlosť preberá Miroslav Fuchsa
- 1949 usadlosť do nútenej správy státu

Poznámky z stavebnej dokumentácie čp. 5/36 uložené v Miestnom Úrade v Lysolajoch:

pp. manželia Miroslav a Ružena Fuchsovi bývali v Praha - Bubeneč, Arasská čp. 16. Odkúpili role za 20.000, Kčs. Zmluva obecní úrad Lysolaje okres Praha-Venkov 1938 (pole tzv. Soudné patrili pozostalej sl. Kar. Márovej, zbytok venovala obci)

- V roku 1941 na Obecnom úrade Miroslav Fuchs podlá "pachtovní smlouvý" z dna 17.5. 1939 ma k svojmu používaný byt o dvoch miestnostiach v dome čp. 36, ktoré zmenil na kanceláriu z dôvodu schválenie pieskovni a „pachtovaní smlouvu“ schválenú Ministerstvo zemědělství č. 150. 273/ 40 - IX/5 z dna 17.1. 1940 a ovocnú záhradu č. kat. 121/1

- Okresní národní výbor Praha západ: Statok Miroslava a Ruženy Fuchsových o zavedení nucené správy. Praha 1949

- V rámci pozemkovej reformy z dna 21.3. 1948 vzniká súpis parciel:

Miroslav Fuchs narodený 6.2. 1888, roľník

Ružena Fuchsova narodená 22.5. 1893 manželka

Objekt je zemědělská usadlosť, **emfyteutický statok**

Celková výmera uvedených nemovitosti:

- role, luky 23 ha a 35 m²
- záhrada, vinice 1 ha a 97 m²
- pastviny 49 a 97 m²
- zastavaná plocha nad dvore 36 a 78 m²

CELKOM: 25 ha a 35 m²

- Statok zakúpil národní podnik Ergon, ktorí vyjadril stav v statku v roku 1984: špejchar nachádza sa v zlom stave taktiež 2. bytove jednotky, stodola slúži ako sklad materiálu.

Čp. 7.

členovia rodiny Denkra nemali záujem o interview

- Predošli majiteľ Anton Strobach podľa stavebného protokolu z roku 1879
- Majiteľ statku Anton Denkr, manželka Antonia Novotná?
- Bratia Josef a Anton Denkr hospodárili na polovicu?

Čp. 54

Rodina Kloudova poskytla krátky a stručný interview

„hospodárilo sa veľmi špatne ci po 2. svetovej vojne ci v roku 1982, kde som mal stádo oviec a kravu sú to stejný lunpově“. (Vaclav Klouda 2014).

Čp. 13

statok je neprístupný k rozhovoru.

Čp. 4.

Statok, ktorí mal v obci z historického vývoja najcennejšiu hodnotu zo zápisom z roku 1257 kráľ Přemysl potvrdzuje darovanie kapli sv. Václava. (ERŠIL, s. 24, 1986).

Terajší stav statku po rekonštrukcií vznikli nájomne bytove jednotky.

- Rozhodnutie o predaní pozemkové držby včetně obytných a hospodářských budov V roku 1960. (příloha č. 5.).
- Velkochoh laboratorních zvířat n. p. preberá budovy čp. 4, 5/36 a 15. Zo dna 25.1. 1960 podľa z.c. 55/57 Sb. (příloha č. 6.).

Čp. 42. bola zriadená „hospoda“, ktorá spadá rozsahom socializácie objektu do vlastníctva čl. státu spraví „Restaurací a jídelen Praha-západ v Radotíně.“ Podlá vyhlášky 88/59 Ú1.

Indukčný výsledok

Dedukčná otázka odvodila indukciu vo forme argumentácie faktov.

Argumentácia faktov je závislá na držbu statkov voči statnej administrácie prospech statných inštitúcii a Národného výboru v rokoch od 1945 do 1968. Kde statky prešli do nútenej správy štátu v troch rovinách odovzdania statkov: trvale užívanie vlad. nar. č. 50/55 sb. podlá § 8 (kulak); nútený nájom z. č. 55/47; vlastníctvo pre sociálny sektor z. č. 15/59 a vyh. č 88/59. Existoval aj dobrovoľný prevod štátu prospech Národného výboru. Cela držba bola závislá kontingentovú dodavku výrobkov štátu, kde statkár sa dostaval do nie rentability statku a jeho vlastnícke práva sa nerešpektovali.

Diskusia

Pražák, V. .: *štúdiu základných pôdorysných typov ľudového stavebníctva v Československu* :

„Speciálně bylo v tomto ohledu zjištěno toto:

1. Na celém území starého slovanského osídlení se obecně setkáváme se základním půdorysným typem trojdílného *domu komorového* s (komorou vedle síně).
2. Na území osídleném za tzv. velké německé kolonisace z 13. a 14. stol. se nachází obecně trojdílný domový půdorys typu tzv. *chlévního* (mající vedle síně chlév).
3. V oblastech zasažených valašsko – kopaničářskou kolonizací z 16. až 18. stol. přichází – promíšen s jinými typy – typ domu *dvojdílného* (o jizbě a síni)“ (Pražák, 1958, s. 331).

J. Vařeka, tak tiež priblížil typ chlévního obydlia medzi Českom a pohraničia s Nemeckom.

„Když V. Pražák asi od roku 1963 vytyčoval takřka od vesnice k vesnici terminologickou hranici názvů „sín“ – „dům“ pro označení vstupní místnosti do domu v jihozápadních a středních Čechách, musel ji stanovit i v těch obcích, kde již tradiční lidové stavby vymizely; existovaly tam však jistě v předprůmyslovém období, do kterého tento jev stejně jako řada jiných v podstatě náleží... vesnice v pohraničí, kde mnozí Češi, kteří tam přišli po roce 1945, oddělovali chlévy od síně, které byly odtud přístupné.“ (1968, s. 120).

Odlišnosť etnických stavieb možno rozšíriť aj o pripojenie k domu sypkú, ktorá predstavuje samostatnú formu komorového typu . Typ domu „špýcharový“, ktorí je stavený nad domom, to znamená poschodový dom. Na tento dom „špýcharový“ upozornil , V. Mencl, ako nemecky element. Závazné slovne nedorozumenie vzišlo pri pojme „špýchar“

„L. Niederle nazývá špýchary s roubenou klenbou „sruby“ nebo též „lepence“ , „špýcharem“ nazývá jenom typ s pavláčkou a s rovným stropem v horní komoře, avšak český lid tento rozdíl ve své řeči nedodržel, nazýváje „sroubkem“ každý špýchar roubený. Protože funkce obou typů staveb byla tatáž, nejlépe by ji snad vystihoval český název „sýpka“ či staroslovanský „žitnica“; v naši práci jsme užívali napořád původem německého názvu špýchar, i když víme, že se tak

jmenoval jenom krajově; zůstali jsme však při tomto názvu jenom proto, abychom budovu s jedním a týmž účelem nazývali stejně obecně známým“ (Mencl, 1980, s. 582).

Pražákova typizácia domových pôdorysov, Vařekova a Menclova citácia potvrdzujú odlišnosti, ktoré som badal v pôdorysných plánoch :

Statok čp. 6 sa charakterizuje ako spýcharovi dom, kde terajší majiteľ nadstavbu domu vôbec nepoužíval a chliev prestaval na obytnú izbu. Čp. 19. v pôdorysnom náčrte z roku 1888 je viditeľné ako nemecky majiteľ vlastnil dom s prechodom z chlieva do izby. Český majiteľ chliev v 30. rokoch 20. storočia upravuje chliev na izbu. Odlišný pôdorys nemeckého charakteru existuje pre čp. 22 samostatná kôlna v rámci dvora. Pôdorys čp.54 predstavuje honosnú hospodársku budovu prospech nemeckého majiteľa. Sociálnu diferenciu tvorí pôdorysný plán čp. 41., kde vlastník objektu sa podpisuje ako domkár.

Tak tiež odlišnú typizáciu statkov existovala u usadlosti čp. 34, ktorá sa odlišovala hospodárskym postavením pred statkom to značí, že statok obrába pole vo väčšom rozsahu patriace držiteľovi statku a usadlosť obrába menšie pole v tzv. pachtovnej zmluve. Chalupa predstavuje obytný dom bez hospodárskych budov s prístavbou chlievu alebo drevníka či malej záhradky. Rozdiel medzi chalupou a usadlosťou je v tom, že usadlosť má uzavretý hospodársky dvor s branou a stodolou či s vymekarom. Ak usadlosť nemá stodolu tak pravdepodobne má sypkú ako čp. 13 a pretransformuje sa z chalupy na usadlosť.

Určitá pravdepodobnosť existuje v pojmach „svetnica“, ktorá prevládala v pôdorysných plánoch u českého majiteľa domu. Pojem „siň“ a „predsiň“ je tiež českého či slovanského charakteru. Pojmi pokoj, kuchyňa, chodba prevažujú ustálením technickým názvoslovím prevzatého od nemeckej príslušnosti.

Záver

Cieľom práce bolo skúmať etnicitu, ktorá mi v teréne poskytla odpoveď: Etnicita predstavuje nejasnú formu identifikácie skupiny.

Etnicita je orientačná a predpokladá určitú závislosť skupiny, ktorá sa slobodne hlási k príslušnosti. Výrazný posun ma jednotliviec, ktorí sa sám slobodne rozhoduje na základe rodinných predpokladov ku príslušnosti a tvorí autenticky celok v danom priestore.

Za vlastný argument považujem indukčný výsledok, kde vykladám držbu statku voči samosprávnym celkom štátu od roku 1945 do roku 1968. Diskusiu považujem za odlišnosť pôdorysných plánov pre stavebnú úpravu z chlieva na izbu. Jedna sa o českú príslušnosť k stavebnému celku voči nemeckej identite.

ZOZNÁM BIBLIOGRAFIE

BALÁS, Emanuel: *Výzkum vesnických sídel a lidových staveb: zpráva*. In: Československá etnografie 1959, roč. 7, s. 326.

BALÁŠ, Emanuel: *Výzkumy lidové architektury: zpráva*. In: Český lid, 1953, roč. 40, č. 3., s. 261.

BERNÁŠEK, R.: *750 let Lysolaje 1227-1977*. 1. vyd. Lysolaje: Místní národní výbor, Praha 1977.

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA: Díl III. Lidová Kultura: Kapitola III. Hmotná kultura, sídelní formy a bydlení s. 105 – 141. In. Praha, Orbis, 1968.

ERŠIL, J. – PRÁŽÁK, J.: *Pražské metropolitní kapituly. 2.*, Katalog listin a listů z let 1430 – 1561. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova 1986.

KRAMAŘÍK, Jaroslav: *K otázce domových typu: článok*. In. Československá etnografie, 1961, roč. IX, s. 310-313.

KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Stavební poměry na chodské vesnici v 30. a 40. letech XIX. století: příspěvek k dějinám českých venkovských staveb*. In: Československá etnografie, 1953, roč. 1, s. 136-152.

MENCL, Václav: *Lidová architektura v československu*. Praha: Akademie 1980.

PRAŽÁK, Vilém: *K problematice základních pudorysných typu lidových staveb v Československu, II. část: štúdia*. In: Československá etnografie, 1958, roč. VI, s. 331.

PRAŽÁK, Vilém: *Soupisový terénní výzkum česke lidové architektury: zpráva o jeho organizaci v Národopisné společnosti čsl. v r. 1952*. In: Československá etnografie, 1955, roč. I, s. 261-273.

PAŽOUT, Jaroslav: *K dějinám statku dřívě purkrabských, nyní zemských*. In: Zprávy zemského archivu království českého, 1906, roč. I, s. 142-152.

RIEGER, Bohus: *O nektejch statcích zvláštních*. In. Sborník věd právních a státních (svazek zvláštní), Praha 1907, s. 151 – 157.

VAŘEKA, Josef: *Lidové stavitelství v narodopisném atlasu ČSSR: článok*. In: Národopisně aktuality, 1968, roč. 5, s. 119-126

VÁCHOVÁ, Š.: *Lysolaje 1227-2002*, Lysolaje: Úřad městské části Praha 6., 2002.

Odkazový pramen:

Chotek, K.: Vzorová monografia *Široký důl* vyšlá v roku 1915, ukážka v NVčs r. X. rok 1915, s. 29-61.

Archívny prameň

Pražák, V.: kartón 1., Aa č.22., uložený: Ustav Etnológie AV CZ.

Dobroslav Líbal, Antonie Charvátová, Hubert Ječný: Kartogram stavebního vývoje obcí užšího rayonu Prahy, Lysolaje, SÚRPMO, 1956, čistopis i koncept a podklady, strojopis a rukopis, uloženo: NPÚ GnŘ, sbírka plánů, bez inv. č.

Dittrich, Tomáš Dostál, Petr: Památkové hodnocení vesnic na území Prahy, Lysolaje, SÚRPMO, 1987, strojopis, uloženo: NPÚ GnŘ, sbírka plánů, bez inv. č.